

An abstract graphic consisting of several thin, white, parallel lines that originate from the bottom left and extend towards the top right, creating a sense of movement and depth against the solid blue background.

DANMARK OG NORD STREAM

- Nord Stream i de danske aviser

Niklas Nedergaard 10. semester Speciale

Indholdsfortegnelse

Abstract	3
Kapitel 1 Indledning	5
1.1 Introduktion	5
1.2 Problemstilling	9
1.3 Problemformulering.....	11
1.4 Projektdesign.....	12
Kapitel 2 Teori & Metode.....	13
2.1 Teori – Begrebsredegørelse & Forskningsoversigt	13
2.1.1 Olie & Gasindustrien	13
2.1.2 Nord Stream	14
2.1.3 Forskningsoversigt – Medier & Politik	17
2.1.4 Framing	20
2.2 Metode.....	23
2.2.1 Kilderne	23
2.2.2 Metoden til analyse	25
Kapitel 3 Analyse.....	27
3.1 Analyse	27
3.1.1 Nord Stream 1.....	28
Antal & opdeling af indlæg	28
Hypotese 1: Forskel i dækningen.....	32
Hypotese 2: Storpolitik fylder for meget	32
Hypotese 3: Økonomi fylder for lidt	32
Tendenser	33
3.1.2 Nord Stream 2.....	38

Antal & opdeling af indlæg	38
Hypotese 1: Forskel i dækningen	40
Hypotese 2: Storpolitik fylder for meget	41
Hypotese 3: Økonomi fylder for lidt	43
Tendenser	45
3.1.3 Opsamlende Delkonklusion	54
3.2 Diskussion.....	55
Aktørerne	55
Politiken i pressen	57
De gennemgående frames	60
Kapitel 4 Konklusion.....	62
4.1 Konklusion.....	62
Bibliografi	64
Trygt	64
Online.....	65

Abstract

In this thesis I decided to investigate the difference in the news coverage of the two Nord Stream gas pipeline projects in four Danish newspapers. The reason behind this thesis, was a concern that the coverage may have been predominantly one sided. The overall research question was *“How did the news coverage on the two Nord stream projects differ from each other”*. In order to help me answer the question, I defined three hypotheses: 1: The coverage concerning Nord Stream 2 was much more elaborate than the coverage concerning Nord Stream 1. 2: The Danish *yes* and *no* to the pipeline projects, was a question of geopolitics, and therefore it played a disproportional large role in the coverage, sidelining other topics like environmental concerns etc. 3: Even though Russia, Gazprom and Nord Stream have insisted that this was an economic project, the news coverage did not focus on that. In order to answer my research question and test my hypotheses, I chose to make a comparative analysis of the coverage in four different Danish newspapers; Information, Politiken, Jyllands-Posten, and Weekendavisen. The four newspapers are different, with Politiken and Jyllands-Posten being the two big daily omnibus newspapers on each side of the political spectrum, and Information and Weekendavisen being two smaller niche newspapers also on each side of the political spectrum. I used theories concerning the link between politics and media, from Swedish researchers Anna-Lisa Sayuli, Ingemar Elander and Rolf Lidskog from the University in Örebro. They have been investigating the coverage of the Nord Stream 1 project in a Swedish newspaper, concerned by the lack of focus on environmental challenges on behalf of a focus on national security. I also used some of the theoretical groundwork from Danish professors Erik Albæk and Claes H. de Vreese, regarding their definition of the media’s role in a modern democracy. My last theoretical input came from professor Robert M. Entman in regards of the concept and nature of framing in news articles. With the theoretical background in place, I divided the analysis in two, one for each of the Nord Stream projects. Then I searched on the Infomedia article database for articles in all four newspapers containing the words “Nord Stream”. For the first part of the analysis I choose the timespan 1. of October 2008, which was one year before Denmark received the request from Nord Stream to build in Danish waters, until 31. of May 2012, a month after the pipeline (Nord Stream 1) was finished. For the second part I chose a timespan from 1. of June 2012 until 1. of April 2019.

My analysis of the more than 300 articles, generally confirmed my hypotheses, however not in the manner which I have expected. It turned out that the coverage of Nord stream 2 was indeed much more elaborate than the coverage of Nord Stream 1, which I assume has something to do with a military resurgent Russia, and its actions in Ukraine. Geopolitics did play by far the biggest role in the news coverage and matters such as the environment and economy played much less of a role. The coverage, however, was not nearly as negative as I expected, and in numerous cases I found it rather sober. There were some tendencies of a very critical view of Nord Stream 1 and 2, in Politiken, Jyllands-Posten and Weekendavisen, but not in the way I expected. Information was the newspaper that surprised me the most, with an actual positive approach towards Nord Stream 1, and a fairly neutral approach towards Nord Stream 2. I discovered some tendencies that every one of the newspapers abide to, but also scenarios where they each had different frames, for example, Politiken was very concerned about whether the democratic process was respected doing Nord Stream 1, something Jyllands-Posten did not write about in the same manner. Here one could make the argument that it was because Politiken is one of the favored newspapers among voters of the opposition, and Jyllands-Posten is a newspaper favored by voters of the government and the supporting parties. In general, the correlation between politicians and the newspapers seems to be playing a significant role regarding the one-sided coverage. It seemed apparent, that when there is a lack of political opposition, there is also a lack of opposition against the existing narrative in the media. It is however unclear, whether that is because of Nord Streams lack of effort to promote their own agenda, or if it is because of a press that is too much in sync with the political agenda.

Kapitel 1 Indledning

1.1 Introduktion

Sovjetunionens endelige kollaps i 1991, markerede slutningen på Den Kolde Krig. Et økonomisk system havde spillet fallit, godt hjulpet på vej af et massivt overforbrug til opretholdelsen af landets store militær og *imperial overstretch*. Den fejlslagne krig i Afghanistan og Mikhail Gorbatsjovs indtræden på scenen, blev for alvor begyndelsen på enden for det store rige.¹ Det forholdsvis ublodige brud medførte, at Sovjetunionen blev delt i 15 stater, hvoraf Rusland kom til at fungere som arvtager, og overtog derfor bl.a. Sovjetunionens ambassader verden over, landets atomvåben og det gamle riges permanente plads i FN's sikkerhedsråd.² Da Rusland var den klart største og folkerigeste af de tidligere Sovjetrepublikker, var der ikke de store protester.

Boris Jeltsin var den første præsident i det nye Rusland. Han var meget opsat på at gøre op med landets kommunistiske fortid, og i løbet af hans regeringstid (1991-1999) blev Rusland udsat for en økonomisk chokterapi. Den såkaldte terapi havde til formål at omstille det autokratiske Sovjetstyre med dets planøkonomi, til et liberalt demokrati med en fri markedsøkonomi, efter vestligt forbillede.³ Grundet den eksisterende korrupsion og fatale beslutninger fra den politiske top, blev mange af de tidligere statsejede sovjetiske virksomheder opkøbt til spotpris af russiske insidere, en ny type elite som senere blev kendt som oligarkerne.⁴ Virksomhederne blev solgt langt under markedspris, bl.a. da regeringen ville forhindre udenlandske investorer i at byde på de tidligere statsejede virksomheder. Samtidigt forsøgte nationalbanken at holde liv i mange af de dødsdømte virksomheder ved at trykke flere og flere penge, hvilket i sidste ende kastede Rusland ud i hyperinflation.⁵

Den stadig mere upopulære Jeltsin trådte uventet tilbage den 31. december 1999, og den daværende premierminister, Vladimir Putin, overtog præsidentembedet, indtil der kunne afholdes valg. Putin vandt valget og tiltrådte officielt præsidentposten den 7. maj 2000. Under Putins to første præsidentperioder, blomstrede Ruslands økonomi på ny op igen. Det skete som en

¹ Gaddis, John Lewis: *Den Kolde Krig*. 2005. Gyldendal. S. 370-371 (Efterskrift af Uffe Elleman-Jensen)

² FN's oversigt over medlemslande – Russian Federation. Besøgt 6. marts 2019. <http://www.un.org/en/member-states/index.html#gotoR>

³ Hansen, Flemming Splidsboel. *Ruslands identitet og forhold til Vesten*. 2010. Politik Årg. 13. Nr. 2. S. 8.

⁴ Skak, Mette. *Det nye Ruslands storhed og Forfald*. Magasinet rØST. 17. marts 2014.

⁵ Ibid.

konsekvens af de økonomiske omstillinger, som Jeltsin regeringen havde gennemført, godt hjulpet på vej af stødt stigende oliepriser i starten af 2000'erne.⁶ Det medførte en stigende levestandard og en voksende købekraftig middelklasse. På den anden side blev statsmagten mere autoritær og stærkt centraliseret, hvilket medførte anslag mod pressen, Ruslands NGO'er og oligarkerne, som var nogle af de få der ville kunne udfordre statsmagten.⁷ Dette blev eksemplificeret med fængslingen af en af Ruslands mest magtfulde oligarker, Mikhail Khodorkovsky, som var Ruslands rigeste mand i starten af 2000'erne.⁸

I 2008 pegede Putin på Dimitri Medvedev som hans efterfølger. Denne sad på magten fra 2008-2012, og hans regeringstid blev kendetegnet ved økonomisk krise og den militære konflikt med Georgien i 2008.⁹ Under Medvedevs præsidentembede sad Putin på posten som premierminister, og optil valget i 2012 tilkendegav Putin, at han ville stille op igen, og at han ville udnævne Medvedev som hans premierminister.¹⁰ Putin vandt valget og kunne nu blive siddende som præsident i minimum seks år, da en af Medvedevs første handlinger som præsident var at ændre den russiske valglov, så en præsident nu kunne sidde to gange seks år i stedet for to gange fire.¹¹ Dette samarbejde mellem Medvedev og Putin blev kaldt for tandemokratiet, og blev mødt af protester rundt om i Rusland.

I foråret 2018 blev Putin valgt til præsident for fjerde gang, og alt tyder på, at han nu vil sidde på magten i Rusland frem til år 2024. Hans anden præsident periode har dog ikke været kendetegnet ved økonomisk fremgang på samme måde som hans første. I stedet har kendetegnet været et udenrigspolitisk aggressivt Rusland. Det kendetegnes først og fremmest ved Ruslands involvering i Ukraine. Efter Vinter OL i Sotji i starten af 2014, invaderede umarkerede russiske specialstyrker halvøen Krim i Ukraine, og Rusland var senere med til at støtte et oprør i de pro-russiske provinser Lugansk og Donetsk i Østukraine.¹² Invasionen kom som en konsekvens af, at Ukraine havde søgt et nærmere tilhørsforhold med EU, via den såkaldte *association agreement*. Ukraines daværende

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Goldman, Marshall I. *Putin, Power and the New Russia – Petrostate*. 2008. Oxford University Press. S. 105 - 106.

⁹ Ibid.

¹⁰ Wegren, Stephen K. (Edit.). *Putin's Russia: Past Imperfect, Future Uncertain*. 2016. Rowman & Littlefield. S. 1.

¹¹ Ibid. S. 1.

¹² Robinson, Paul. *Russia's role in the war in Donbass, and the threat to European Security*. 2016. European Politics & Society. Vol. 17, Issue 4. S. 506 – 521.

præsident, Viktor Yanukovich, valgte i ellefte time at ombestemme sig og i stedet nærme sig en aftale med Rusland, der ville sikre Ukraine enorme rabatter på russisk gas sammen med 15 mia. dollars i økonomisk bistand.¹³ Det fik den pro-europæiske opposition til at reagere voldsomt i form af protester over det meste af Ukraine, i særdeleshed på Maidan pladsen i hovedstaden Kiev. Rusland beskyldte vestlige regeringer for indblanding og for at opildne til protesterne. Rusland annekterede efter et hastigt afholdt valg Krimhalvøen, og situationen i Østukraine er stadigvæk plaget af borgerkrigs-lignende tilstande.¹⁴

Ruslands energipolitik

Foruden anvendelsen af militær magt i Ukraine og Georgien, har Rusland også gjort brug af energipolitik for at trumfe sin vilje igennem overfor nabolandene. Nogle af de mest i øjenfaldende sager har været i forhold til Hviderusland og Ukraine. Siden Sovjetunionens kollaps har Rusland i høj grad brugt eurasiske og europæiske landes afhængighed af russisk energi til at trække nogle lande tættere på sig politisk. Rusland har samtidig et stort behov for at sælge sin olie og gas, da det er en meget stor indtægt for staten, hvilket særligt er tilfældet mht. de europæiske kunder.¹⁵ Naturgas fra Rusland bliver stort set udelukkende leveret via rørledninger (se kort herunder¹⁶), og en del af disse rørledninger går igennem bl.a. Hviderusland og Ukraine, hvilket gør de to lande til transitlande. Status som transitland betyder, at landene kan opkræve et transitgebyr for at lade olie og gas passere igennem landet. Det skabte et forhold, hvor Rusland sad på ressourcerne, men var afhængig af rørledninger i nabolandene for at sælge den til de europæiske kunder. Hviderusland og Ukraine var omvendt afhængig af billig russisk gas. Ved eventuelle uoverensstemmelser kunne Rusland vælge at opkræve højere priser eller helt at lukke for gassen til de to lande. De to lande kunne til gengæld kræve et højt transitgebyr eller vælge at lukke for gassen i den anden ende, så Rusland ikke kunne sælge det til storkunderne i EU.¹⁷

¹³ Ibid. S. 249-250.

¹⁴ Ibid. S. 249-250.

¹⁵ Ibid. S. 294.

¹⁶ Se kort (Bilag 1)

¹⁷ Wegren. 2016. S. 285-289.

I 2002 overskred Hviderusland, den af Rusland tilladte, import af naturgas, og Rusland svarede igen ved at halvere eksporten, hvilket var en meget drastisk reduktion for et land, der er fuldstændig afhængig af gas fra Rusland. I de efterfølgende år bølgede konflikten frem og tilbage. Rusland, via det statsejede gasselskab Gazprom, truede med at hæve prisen med 167% til den reelle markedspris, og Hviderusland svarede igen via det statsejede Beltransgaz ved at true med at hæve transitgebyret. En foreløbig aftale blev indgået i 2004 efter pres fra Tyskland, Polen og EU-kommissionen. Det udskød dog blot det uundgåelige, og i 2011 var Hviderusland igen trængt op i en krog, og man indvilligede i sidste ende i at sælge de hviderussiske rørledninger til Gazprom, mod klækkelige rabatter i fremtidige gasleverancer, og økonomisk støtte til opførelsen af et atomkraftværk tæt på grænsen til Litauen.¹⁸

Lignende gjorde sig gældende i Ukraine i 2006, hvor Gazprom præsenterede landet for et ultimatum: betal den europæiske markedspris, som var tre-fire gange højere, eller lad Gazprom opkøbe andele i de ukrainske rørledninger i selskabet Naftogaz. Ukraine valgte de højere priser,

¹⁸ Ibid. S. 289-291.

men man gjorde opmærksom på, at man ikke var i stand til at betale for en så pludselig stigning af priserne, så man bad om, at stigningen ville ske gradvist, men fik kun tre måneder. Da Ukraine ikke kunne betale markedsprisen, valgte Gazprom at lukke for gassen. Rusland valgte samtidigt også at opkøbe hele Turkmenistans output af gas fra hele årets første kvartal, hvilket var Ukraines eneste alternativ til russisk gas.¹⁹ Ukrainske Naftogaz og Gazprom nåede til sidst frem til enighed, men i 2009 blev der igen lukket for gassen. Denne gang var der antageligt tale om rene økonomiske grunde, da Gazprom var i krise, som følge af de faldende olie- og gaspriser, og Ukraine skyldte 2 mia. dollars i ubetalte regninger.²⁰ I år 2010 indgik Ukraine og Rusland en ny aftale, som sikrede Ukraine en prisreduktion på 30% på russisk gas, mod til gengæld at få en 25-årig forlængelse af lejen af den vigtige russiske flådebase i Sevastopol. Rusland skulle ellers have forladt basen i 2017 hvor den oprindelige aftale udløb. Aftalen med Rusland blev mødt af stor kritik, da Ukraines forfatning forbyder tilstedeværelsen af fremmede magters militærbaser på ukrainsk jord.²¹ I 2014 i forbindelse med krisen i Ukraine, valgte Gazprom igen at lukke for gassen til landet, og nok engang demonstrerede Rusland via Gazprom dets villighed til at bruge gassen som et politisk pressionsmiddel.²² Ifølge økonom Anders Åslund har Gazprom siden 1991, mere end 36 gange ageret, som en forlænget arm for russisk udenrigspolitik.²³ Det blev Danmark nødsaget til at forholde sig til, da Rusland i 2000'erne påbegyndte anlæggelsen af gasrørledninger, der skulle gå fra Vyborg i Rusland gennem Østersøen til Greifswald i Tyskland, Nord Stream.

1.2 Problemstilling

Som udgangspunkt virker en gasledning måske som et forholdsvis uskadeligt stykke infrastruktur, men ikke desto mindre har det for det danske folketing været en vanskelig beslutning om, hvorvidt man skulle godkende gasledningerne, i særdeleshed Nord Stream 2. Grunden til, at Danmark overhovedet er indblandet i sagen, er, at gasledningerne løber igennem dansk søterritorie sydøst om Bornholm.²⁴ Det er min opfattelse, at der i årene omkring 2009 ikke var det store fokus på Danmarks godkendelse af Nord Stream 1 fra de danske medier. Den generelle proces vedrørende

¹⁹ Ibid. S. 291.

²⁰ Ibid. S. 291.

²¹ Europæisk nyhedssite. Besøgt den 12. marts 2019. <https://www.euractiv.com/section/med-south/news/russia-and-ukraine-agree-on-gas-naval-base/>

²² Wegren. 2016. S. 291.

²³ Wegren. 2016. S. 284.

²⁴ Søterritoriet udgøres af det ydre og indre territorialfarvand op til 12 sømil (22,2 km.) fra kysten. Jf. Havret - <http://um.dk/da/udenrigspolitik/folkeretten/folkeretten-a/havret/>

godkendelsen bar præg af, at der rent praktisk bare var tale om en proceduresag, der blot skulle godkendes af Energistyrelsen. Danmark var da også det første land til at godkende ruteføringen for Nord Stream 1.²⁵ Det forhold ændrede sig markant, da man skulle til at anlægge Nord Stream 2.

Danmark modtog ansøgningen om tilladelse til Nord Stream 2 i april 2017.²⁶ Fra 2009 til 2017 er der sket et markant skifte i Danmarks forhold til Rusland. Efter krisen i Ukraine er Danmark med i en række sanktioner mod Rusland, og Danmark har ligeledes haft deployeret soldater til Baltikum, som en del af NATO's Enhanced Forward Presence kampgrupper, der bl.a. har til formål at afskrække Rusland fra indblanding i de baltiske lande.²⁷ Det har også resulteret i en meget langsommelig beslutningsproces fra dansk side af vedr. godkendelsen af Nord Stream 2, da ansøgningen har placeret Danmark i et sikkerhedspolitisk dilemma. For på den ene side virker det besynderligt, at man nu ikke kan godkende et stykke infrastruktur der skal fragte gas til vores handelspartnere, når nu man netop tidligere har godkendt selvsamme projekt, og der ikke har været nogle komplikationer. På den anden side er det også tankevækkende, at staten med den ene hånd udsender soldater og pålægger et land sanktioner, når den med den anden hånd underskriver aftaler, der i sidste ende kommer det andet land til gode. I forbindelse med pressedækningen i Danmark vedr. de to gasprojekter, er det min opfattelse, at de danske aviser i den forbindelse har haft et overdrevet fokus på emnets storpolitiske karakter og en frygt for russisk indblanding i Europa. Det betyder, at dækningen kan have været meget partisk og unuanceret i forhold til Rusland og dets egentlige interesser. For landet har til stadighed, sammen med Gazprom, fastholdt, at der er tale om et rent økonomisk projekt. Generelt er der heller ikke meget der tyder på, at Danmarks forsinkelse af projektet fylder ret meget i Rusland og i de russiske medier. De spekulerer mest i, at det skyldes, at Danmark er under pres fra Washington.²⁸ Medierne i Danmark skal præsentere et multifacetteret billede af virkeligheden til den almene befolkning, og medierne har stor betydning for demokratiet, og skal derfor være med til at

²⁵ Godkendelser vedr. Nord Stream 1. Besøgt den 26. april 2019. <https://www.nord-stream.com/press-info/press-releases/sweden-and-finland-grant-permits-to-nord-stream-255/>

²⁶ <https://politiken.dk/indland/politik/art5897927/Danmark-modtager-officiel-ans%C3%B8gning-om-russisk-gasledning>

²⁷ Beskrivelse af EFP-kampgrupperne på NATO's hjemmeside. Besøgt den 17. april 2019. https://www.nato.int/cps/em/natohq/topics_136388.htm

²⁸ Statsejet Russisk nyhedskanal. Besøgt den 26. april 2019. <https://www.rt.com/business/431185-nord-stream-denmark-no-matter/>

orientere den almindelige dansker om hvad der foregår, og ligeledes skabe grobund for debat. Derfor er det vigtigt, at emner som Nord Stream ikke blot bliver sat i en form for "ramme" der er med til at fastlåse avisernes dækning, og derved kun bliver portrætteret fra en side af.²⁹

1.3 Problemformulering

Ovenstående fører mig frem til følgende problemformulering:

Hvordan adskilte dækningen af de to Nord Stream projekter sig i de danske aviser?

Hertil har jeg opstillet tre hypoteser

- **Hypotese 1.** Dækningen af Nord Stream 2 var langt mere omfattende end dækningen af Nord Stream 1.
- **Hypotese 2.** Danmarks godkendelse af Nord Stream 1, og manglende godkendelse af Nord Stream 2, er styret af globalpolitiske hensyn, og derfor har den vinkel været toneangivende for pressedækningen.
- **Hypotese 3.** Selvom Rusland har fastholdt, at der er tale om et økonomisk projekt, så har dækningen ikke fokuseret på de økonomiske aspekter i sagen.

Valget af mine hypoteser skal ses i lyset af, hvad jeg vurderer, der har været gennemgående for dækningen af forløbet omkring Nord Stream. Jeg er af den opfattelse, at dækningen var langt mere markant, da Nord Stream 2 skulle bygges end tilfældet var for Nord Stream 1. Hvorfor den forskel? Min opfattelse er, at det skyldes, at vi igen er nervøse for Ruslands ageren i Europa, på baggrund af krisen i Ukraine. Det leder op til Hypotese 2, nemlig at beslutningsforløbet har været præget af, at der for Danmark er tale om politiske problemstillinger snarere end et infrastrukturprojekt. Her kan man tale om solidaritet overfor Ukraine i forbindelse med Nord Stream 2, og et ønske om et bedre diplomatisk forhold til Rusland i forbindelse med Nord Stream 1. Rusland og Gazprom har selv meldt ud, at der er tale om et rent økonomisk projekt, og Hypotese 3 tager udgangspunkt i, at økonomi ikke har fyldt ret meget i dækningen, der i stedet har fokuseret på national sikkerhed og Danmarks syn på Rusland.

²⁹ Fakta om danske medier – Mediernes betydning for samfundet, borgerne og økonomien. 2018. Den danske mediebranche. S. 2. Publikation fra brancheorganisationen – Danske Medier. Mediernes rolle og ansvar uddybes i kapitel 2 – Teori 2.1.3 Medier & Politik

1.4 Projektdesign

Specialet er inddelt i fire kapitler. Inddelingens formål er at tydeliggøre arbejdsprocessen og dermed tjene som en disposition for specialet.

Kapitel 1 Indledning – Indledningen har til formål at beskrive problemstillingerne omkring Nord Stream 1 og 2, og dermed rammerne for specialet. Jeg har præsenteret problemformuleringen og mine hypoteser. Min arbejdsmetode uddybes yderligere i metodeafsnittet.

Kapitel 2 Teori & Metode – I teoriafsnittet vil jeg præsentere olie og gasindustrien, Nord Streams historie, vigtig forskningslitteratur, deriblandt mediers indflydelse på politik og begrebet "framing". I metodeafsnittet vil jeg præsentere mine analyseværktøjer, mine kilder og min søgestrategi.

Kapitel 3 Analyse – Det primære forskningskapitel i specialet. Her vil jeg foretage en komparativ analyse af de to Nord Stream projekter, og den dækning de hver især fik i den danske presse, i aviserne Jyllands-Posten, Politiken, Information og Weekendavisen. Til sidst vil jeg diskutere mine fund i henhold til hypoteser og problemstilling.

Kapitel 4 Konklusion – Den endelige besvarelse af min problemformulering. Konklusionen har ikke blot til formål at besvare min problemformulering, men ligeledes at binde specialet sammen fra start til slut, og dermed trække en rød tråd gennem hele specialet. Specialet vil blive rundet af med en perspektivering, der har til formål at sætte min forskning ind i en overordnet kontekst.

Kapitel 2 Teori & Metode

2.1 Teori – Begrebsredegørelse & Forskningsoversigt

I følgende afsnit vil jeg belyse nogle karakteristika, som er vigtige i forbindelse med en analyse af dækningen af Nord Stream. For det første er det vigtigt at være klar over nogle af de særegenheder, der gør sig gældende ved gasindustrien. Derudover er det vigtigt at gennemgå firmaet "Nord Stream", og hvem der ejer det. Til sidst vil jeg gennemgå noget af den forskning der er lavet omkring mediers indflydelse på politik i et moderne demokratisk samfund, samt redegøre for begrebet "framing", og forklare hvorfor det spiller en rolle i min analyse.

2.1.1 Olie & Gasindustrien

Olie, naturgas og kul er de vigtigste fossile brændstoffer i dækningen af verdens energiforbrug. De kendetegnes ved, at de stammer fra fossile rester fra planter og dyr. Denne type af brændstoffer er ikke genanvendelige. De genanvendelige energikilder er bl.a. solenergi, vindenergi, vandkraft, geotermiskenergi og biobrændsel.³⁰ Vi bruger energi til forskellige formål, som f.eks. opvarmning, transport og elektricitet, og verdens lande bruger forskellige former for energi forskelligt, alt efter økonomi i forhold til udvinding, produktion og transport. Ruslands primære energiproduktion kom i 2010 f.eks. fra følgende områder: naturgas (47%), kul (18%), vandkraft (17%) og atomkraft (16%).³¹ Til sammenligning kom EU's energiproduktion i 2016 fra følgende primære områder: Atomkraft (29%), genanvendelige energikilder (28%), kul (17%), naturgas (14%) og råolie (10%).³² EU er afhængig af import af energi, da unionens lande kun selv kan producere 46% af den nødvendige mængde. Det betyder, at over halvdelen af EU's samlede energi kommer via import fra andre lande. Nogle lande er naturligvis mere afhængige af den import end andre, og i toppen ligger lande som Malta, Luxembourg og Cypern, der importerer over 90% af sin energi. Anderledes ser det ud med lande som Danmark og Estland, der importerer under 20%. Af EU's samlede import af energi, ligger Rusland som en af de absolut største leverandører og tegnede sig i 2016 for henholdsvis 31,9%, 30,2% og 40,2% af EU's samlede import af råolie, kul og naturgas.³³

³⁰ Ibid. S. 278.

³¹ Ibid. S. 278.

³² Eurostat guide vedrørende energi i EU - S. 7. Besøgt den 13. marts 2019:

<https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/images/pdf/pdf-energy-eurostat-2018.pdf>

³³ Ibid. S. 9.

Råolie bliver bearbejdet til en lang liste af produkter, såsom benzin, flybrændstof, propan, butan, bitumen og smøreolier. Olie bliver handlet på et internationalt marked og kan leveres på forskellige metoder, f.eks. via rørledninger, tankskibe, vej og tog. Det er derfor muligt for lande at købe olie i fjerne egne af verdenen uden betydelige investeringer i infrastruktur.³⁴ Naturgas bliver på den anden side næsten udelukkende leveret via rørledninger. Her er undtagelsen *Liquefied natural gas* populært kaldet LNG. For at lave LNG, skal naturgassen fryses ned til -162 grader celsius. Det formindsker gassens volumen 600 gange, og den kan derefter fragtes i eks. store tankskibe. Gassen skal så bearbejdes igen ved bestemmelsesstedet for at få LNG tilbage i gasform. Hvor olie oftest bliver raffineret i store olieraffinerier, bliver almindelig naturgas oftest rensset ved kilden.³⁵

Hvor olie, som nævnt, bliver handlet på det globale marked, med globale priser til følge, så er gas i højere grad en regional eksportvare og er derfor i højere grad underlagt regionale priser. De egenskaber er vigtige at have med i betragtningen, når man ser på Ruslands ageren i forhold til Hviderusland og Ukraine, som beskrevet i indledningen.

2.1.2 Nord Stream

Nord Stream AG er et firma, der planlægger, konstruerer og opererer naturgasrørledninger gennem Østersøen. Det gik tidligere under navnet North European Gas Pipeline Company, men skiftede i 2006 navn til Nord Stream AG. Firmaet er grundlagt i 2005 og har hovedsæde i Zug i Schweiz.³⁶ Firmaet er et konsortium af fem store firmaer, russiske Gazprom, de tyske Wintershall (BASF) og PEG (E.ON), hollandske Gasunie og franske ENGIE.³⁷ Med 51% af aktierne er Gazprom den største og vigtigste brik i Nord Stream AG ejerkreds. Den russiske stat sidder på over 50% af aktierne i Gazprom, og må derfor siges at have væsentlig indflydelse på Nord Stream AG.³⁸

Nord Stream AG stod for at bygge den første (dobbelte) rørledning mellem Vyborg i Rusland og Lubmin i nærheden af Greifswald i Tyskland. Den hedder Nord Stream, men for overskuelighedens skyld vil den i dette speciale blive omtalt som Nord Stream 1. Nord Stream 1 krydser de eksklusive

³⁴ Wegren. 2016. S. 278.

³⁵ Ibid. S. 278.

³⁶ Bloombergs Virksomhedsoversigt – Nord Stream AG. Besøgt d. 27. marts 2019: <https://www.bloomberg.com/research/stocks/private/people.asp?privcapId=38687147>

³⁷ Nord Stream AG ejerkreds. Besøgt d. 27. marts 2019: <https://www.nord-stream.com/about-us/>

³⁸ Gazprom ejerkreds. Besøgt d. 27. marts: <http://www.gazprom.com/investors/stock/>

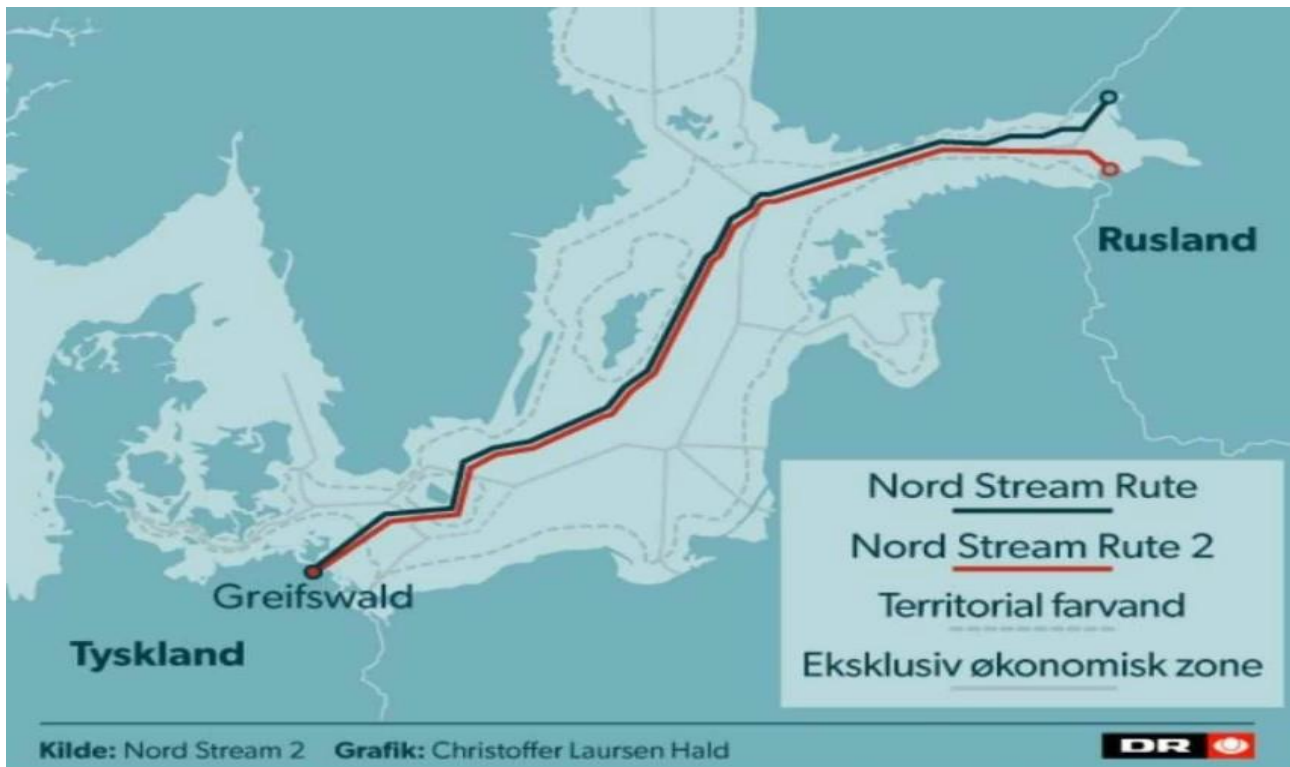
økonomiske zoner i Rusland, Finland, Sverige, Danmark og Tyskland (se kort på næste side).³⁹ Derudover krydser den også territorialfarvandet i Rusland, Danmark og Tyskland. Konstruktionen af den første af de to rørledninger i Nord Stream 1, blev påbegyndt i april 2010, og var færdig i juni 2011. Gassen begyndte at flyde gennem denne første linje i midten af november 2011. Nedlæggelsen af anden del af Nord Stream 1, som løber helt parrallet med det første rør, blev påbegyndt i maj 2011, og var færdiggjort i april 2012. Gasleverancen gennem dette rør startede i oktober 2012. De to rør (Nord Stream 1) har tilsammen en årlig kapacitet på omtrent 55 mia. kubikmeter gas og forventes at kunne levere dette i minimum 50 år.⁴⁰

Nord Stream 2 er et tilsvarende projekt. Igen er der tale om to parralle rørledninger, der skal transportere naturgas fra et område nær Skt. Petersborg (Ust Luga), til Greifswald ved den nordtyske østersøkyst. Gennem Østersøen skal Nord Stream 2 ifølge planen løbe parrallet med Nord Stream 1. Anlæggelsen af den første rørledning i Nord Stream 2 blev påbegyndt i september 2018 og forventes færdig engang i løbet af 2019. Det samme gør sig gældende med anden del af Nord Stream 2, og Gazprom håber derved, at det bliver muligt at starte gasleverancen gennem Nord Stream 2 i januar 2020.⁴¹

³⁹ Se kort (bilag 2) I forlængelse af søterritoriet kan en stat oprette en eksklusiv økonomisk zone hvor staten har eneret til efterforskning og udnyttelse af naturressourcer i havet, havbunden og undergrunden. Den eksklusive økonomiske zone kan maksimalt strække sig 200 sømil (ca. 370 km.) fra søterritoriet. Jf. Havret - <http://um.dk/da/udenrigspolitik/folkeretten/folkeretten-a/havret/>

⁴⁰ Nord Stream information om rørledningerne. Besøgt d. 27. marts 2019: <https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/>

⁴¹ Citat fra Gazproms chef, Alexey Miller i Russia Today. Besøgt d. 27. marts 2019: <https://www.rt.com/business/450123-nord-stream-2-ready/>

For at opsummere, så er Nord Stream 1 og 2 de to projekter, der hver især består af to parralle rørledninger, og Nord Stream AG er selskabet bag Nord Stream 1. Nord Stream 2 ejes af Nord Stream 2 AG, og selvom ejerskabet minder meget om Nord stream AG, så er der et par ændringer. Gazprom sidder på 100% af aktierne i Nord Stream 2 AG, og i stedet så er ENGIE, Shell, OMV, Wintershall og Uniper finansielle medinvestorer. Det skyldes, at Polens konkurrence myndigheder blokerede for tilblivelsen af et lignende joint venture i stil med Nord Stream AG.⁴²

⁴² Nyhedsartikel. Besøgt d. 27. marts 2019: <https://www.offshoreenergytoday.com/nord-stream-2-pipeline-hits-stumbling-block-in-poland/>

2.1.3 Forskningsoversigt – Medier & Politik

En del af inspirationen til dette speciale er fundet i artiklen *Framing Issues and Forming Opinions: The Baltic Sea Pipeline in The Swedish Media* fra 2011. Artiklen er trykt i tidsskriftet *European Spatial Research and Policy* og er skrevet af tre forskere fra Örebro Universitet i Sverige, Anna-Lisa Sayuli, Ingemar Elander og Rolf Lidskog. Kort fortalt behandler artiklen problematikken vedrørende pressedækningen omhandlende godkendelsen af Nord Stream 1 i Sverige. Deres primære fokusområde er manglen på miljøhensyn i dækningen, til fordel for et overdrevent fokus på national sikkerhed. De tre forskere behandler kun en enkelt af de store svenske aviser (Dagens Nyheter) og de tre forskeres primære fokus er miljøspørgsmålet, så det adskiller sig meget fra dette speciale. Til gengæld er analysen vedrørende mediers rolle i samfundet meget interessant, og det er bl.a. noget af det jeg vil fremhæve til senere brug i diskussionen.

Generelt peger en del forskning på, at almindelige mennesker som udgangspunkt har tre kilder, de går til, når de skal indhente information vedrørende offentlige problemstillinger. Det er medierne, folketro (popular beliefs) og personlig erfaring. Mediernes indvirken er meget varierende, men den er klart størst, når det drejer sig om emner som international politik og lignende områder, hvor almindelige mennesker har en meget begrænset eller slet ingen personlig erfaring. Ifølge de tre forskere falder emner som Nord Stream ind under netop denne kategori, og derfor spiller medierne en markant rolle i forbindelse med at påvirke den offentlige mening vedrørende projektet.⁴³

På trods af den moderne udvikling inden for informationsteknologi og sociale medier, så spiller aviser stadig en stor rolle i forhold til den offentlige debat, da de generelt fungerer som det primære agendasættende medie.⁴⁴

De to danske professorer Erik Albæk og Claes H. de Vreese har ligeledes forsøgt at definere mediernes rolle i et moderne demokrati. Ifølge dem spiller nyhedsmedier en så central rolle i det moderne politiske system, at de principielt udgør en fjerde statsmagt. Hvor den lovgivende, den dømmende og den udøvende magt er nævnt via Grundlovens §3, så er medierne ikke. Reelt set, er de alligevel en afgørende faktor, *uden hvilken det ikke ville være muligt for de øvrige politiske*

⁴³ Fransson, Anna-Lisa Sayuli, Elander, Ingemar og Lidskog, Rolf. *Framing Issues and Forming Opinions: The Baltic Sea Pipeline in The Swedish Media*. 2011. *European Spatial Research and Policy* Volume 18, Number 2. S. 99.

⁴⁴ Ibid. S. 99.

*institutioner at fungere.*⁴⁵ Det skyldes, ifølge Albæk og de Vreese, at det er gennem medierne, at befolkningen, som udgangspunkt, får information om politikernes adfærd og opfattelser. Omvendt er det også gennem medierne, at politikerne orienteres om den almene befolknings synspunkter og holdninger til politiske emner.⁴⁶ Medierne agerer på samme måde talerør mellem forskellige politiske aktører, så som interesseorganisationer, politikere, embedsmænd, eksperter og domstolene, og derfor vil det i dag være stort set umuligt at forestille sig et moderne demokrati uden de moderne medier.⁴⁷ Det skyldtes ifølge Albæk og de Vreese, at demokrati kræver, at information bliver spredt både til borgerne og til politikerne. Til borgerne, så de kan træffe informerede og frie valg, og til politikerne, så de kan træffe beslutninger i tråd med, hvad offentligheden ønsker. Udover at sikre et offentligt forum er det også mediernes opgave at holde øje med magtmisbrug. Omvendt kan journalister også kun varetage de opgaver de har i et demokrati, da det er den eneste styreform, der respekterer mediernes uafhængighed og den generelle ytringsfrihed. De to er derfor dybt afhængige af hinanden. Mediernes funktioner i et moderne demokrati er mange facetteret og kan f.eks., ifølge Albæk og de Vreese, være:⁴⁸

- Informationssortering og præsentation
- Kommunikationsforum
- Kontrol
- Socialisation
- Dannelse og opdragelse
- Menings- og viljedannelse

Her er det særligt informationsortering og præsentation, der er relevant for dette speciale, da det er de udvalgte avisers dækning af Nord Stream 1 og 2, der ønskes belyst. Her er Albæk og de Vreese overordnet enige med de tre svenske forskere. De argumenterer for, at der i et moderne samfund eksisterer en overflod af information, og almindelige mennesker derfor har brug for, at

⁴⁵ Albæk, Erik og de Vreese, Claes H. *Forskning i Politisk Kommunikation: Et overblik*. 2010. *Politica*, 42. årg. Nr. 3. S. 283.

⁴⁶ *Ibid.* S. 283.

⁴⁷ *Ibid.* S. 283.

⁴⁸ Albæk og de Vreese 2010. S. 284.

der bliver sorteret og reduceret i nyhedsstrømmen (informationssortering) og således videreførelset til befolkningen i en mere overskuelig form (præsentation).⁴⁹

”Når journalisten sorterer i informationsstrømmen, fungerer han som ledvogter (gate-keeper): Han bestemmer, hvilken information der formidles videre, og hvilken der ikke gør. Når han præsenterer informationen, fungerer han som formidler: Han kondenserer informationen og levendegør problemstillingen, så den bliver både fængende og let forståelig.”⁵⁰

Journalisterne har derfor en afgørende rolle i, hvad der bliver formidlet til den brede befolkning såvel som til beslutningstagerne i den politiske elite, da der ifølge Albæk og de Vreese ikke er nogen i et repræsentativt demokrati, der ikke får en eller anden form for information via medierne.⁵¹

Selvom medierne udgør en stor magtfaktor i dansk politik, så er der ikke enighed om, hvor stor den i virkeligheden er. I en spørgeskemaundersøgelse vurderede 95 procent af de adspurgte politikere, at medierne ”meget ofte” lykkes med at placere et nyt problem øverst på den politiske dagsorden.⁵² Det resultat var kun overgået af statsministeren. Omvendt viser samme undersøgelse, at journalisterne selv tillægger ministrene en større magt i forbindelse med at sætte agendaen. Generelt for hele undersøgelsen er, at politikerne tillægger medierne en større magt end journalisterne selv.⁵³ Ifølge de Vreese bunder det i, at journalisterne, som udgangspunkt har nogle idealer om, *at pressen skal være objektiv og neutralt refererende*. Han mener, at det er opsigtsvækkende, at politikerne tilskriver medierne en større magt end dem selv. Derved er politikerne med til at holde gang i myten om mediernes magt, mener de Vreese.⁵⁴ I 2017 blev der lavet en megafon undersøgelse blandt ”almindelige danskere”. Her pegede hele 56 procent på, at medierne havde for meget magt, mens kun 25 procent mente, at politikerne havde for meget magt.⁵⁵ Ifølge Albæk skyldes det i høj grad mediernes synlighed. Det er ifølge ham en

⁴⁹ Ibid. S. 284.

⁵⁰ Ibid. S. 284.

⁵¹ Ibid. S. 284.

⁵² Artikel vedr. spørgeskemaundersøgelse. Besøgt den 26. april 2019. <https://journalisten.dk/politikere-tillaegger-medierne-stor-magt>

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Artikel vedr. Megafon undersøgelse. Besøgt den 26. april 2019. <http://nyheder.tv2.dk/samfund/2017-07-23-medierne-har-for-stor-magt-mener-danskerne-men-passer-det-nu-ogsaa>

misforståelse, fordi det ikke er dem der har størst indflydelse, men derimod politikere, interesseorganisationer og lignende. Professor i journalistik, Mark Blach-Ørsten er enig med Albæk, og uddyber:

*”Alle mulige i samfundet forsøger at påvirke os alle sammen og forsøger at sætte en dagsorden via medierne. Men bare fordi det sker via medierne, betyder det ikke nødvendigvis, at det er dem der bestemmer, hvad der kommer på dagsordenen.”*⁵⁶

Men netop fordi vi ser nyhedsmedierne og journalisterne, så har vi en tendens til at tro, at det er der, historierne kommer fra, og fordi vi har en tendens til at huske alle de gange, hvor medierne tager fejl, så får man en opfattelse af at nyhedsmedierne ofte præsenterer virkeligheden på en forkert måde, mener Blach-Ørsten.⁵⁷

For at opsummere er der altså generel enighed om, at medierne har en stor indflydelse og spiller en stor rolle i et moderne demokrati. Hvorvidt de har mere magt i forhold til at sætte den politiske dagsorden end politikerne selv, er der ikke enighed om. I dette speciale vil jeg gøre brug af artikler, debatindlæg osv. i de valgte aviser, for på den måde at kunne se, hvem der har medvirket til at sætte dagsordenen i medierne.

2.1.4 Framing

*Grundlæggende set involverer framing udvælgelse og fremhævning. At frame består i at udvælge nogle aspekter af erfaringsverdenen og fremhæve dem i en kommunikativ tekst på en sådan måde, at der ansøres til en bestemt definition af problemet, fortolkning af årsager, moralsk evaluering og/eller anbefaling af (be)handling for det pågældende tilfælde.*⁵⁸

Således definerer professor i medier og kommunikation, Robert M. Entman begrebet framing i artiklen *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*, oversat til dansk af Stig Hjarvard. Som et eksempel på framing, fremhæver Entman den ”koldkrigs-frame” der i mange år var med til at definere de amerikanske udenrigsnyheder under den kolde krig. Den pågældende frame fremhævede specifikke udenlandske begivenheder, som f.eks. borgerkrige, som værende

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Entman, Robert M. *Framing: Til afklaring af et spredt paradigme*. 2015. MedieKultur 58. S. 115-123. (Oversat af Stig Hjarvard.) S. 116. (Original artikel – Entman, Robert M. *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*. 1993. *Journal of communication*, vol. 43, issue 4. S. 51-58)

problemer, derefter identificeredes årsagerne til borgerkrigene, f.eks. kommunistiske oprører, kom med moralske vurderinger, som f.eks. ateistisk aggression, og til sidst anbefalede framingen specifikke løsninger, så som amerikansk støtte til den modsatte side.⁵⁹

Frames er derved ikke blot med til at *definere et problem*, de er også afgørende i forhold til at *diagnosticere årsagerne*, og i forlængelse deraf, *foretage de moralske vurderinger og foreslå en behandling*.⁶⁰ Entman peger på, at frames, som minimum findes fire steder i en kommunikationsproces – *Afsenderen, teksten, modtageren og kulturen*. Afsenderen foretager nogle valg af frames (bevidst og ubevidst) ud fra sit eget forestillingsunivers (skemata).⁶¹ Teksten indeholder frames, i form af tilstedeværelsen eller fraværet af bestemte nøgleord, faste vendinger, bestemte informationskilder, bestemte nøgleord og sætninger osv. Modtagerens frames kan, ifølge Entman, reflektere de frames som findes i teksten og som præger afsenderens intention, uden at de nødvendigvis gør det. I forhold til kulturen, så beskriver Entman den, som værende lageret af typisk påkaldte frames, forstået i den forstand, at kulturen defineres ” [...] som de empirisk konstaterbare sæt af gængse frames, der fremtræder i diskursen og tænkningen hos hovedparten af mennesker inden for en given social gruppering.”⁶² Alle fire steder kan framingen rumme de samme funktioner i form af udvælgelse og fremhævning.

Ifølge Entman hjælper frames med at tydeliggøre specifikke dele af en information vedrørende et udvalgt emne i en kommunikationsproces, og på den måde fremhæves vigtigheden af de valgte dele. Jo stærkere en fremhævning, desto større er sandsynligheden for, at den tiltænkte modtager opfatter informationen og derved forstår dens betydning og husker den. På den måde kan tekster gøre nogle oplysninger mere tydelige ved hjælp af placering, gentagelse eller ved at binde de valgte oplysninger sammen med *kulturelt velkendte symboler*.⁶³ Selv et enkelt begreb, et tilfældigt sted i en tekst, kan ifølge Entman, have en fremtrædende virkning, hvis det altså harmonerer med hvad han kalder for eksisterende skemata i en modtagers forestillingsunivers. Det kan derfor være svært at bemærke en sådan fremhævning af en oplysning i en tekst, da vi hver især har vores egen

⁵⁹ Entman 2015. S. 116.

⁶⁰ Ibid. S. 117.

⁶¹ Skemata er en persons grundlæggende tænkning om sig selv, andre og verdenen. Skemata afgør derfor hvordan begivenheder tolkes, og har afsæt i tidligere erfaringer. Psykologisk ordbog – besøgt 9. maj 2019. <https://www.pjkp.dk/ordbog/skemata/>

⁶² Entman 2015. S. 117.

⁶³ Ibid. S. 117.

skemata, og da denne fremhævnings er et produkt af en interaktion mellem tekst og modtager, så er identifikation af frames i de valgte artikler ikke nogen garanti for, at de har påvirket det tiltænkte publikums tænkning.⁶⁴ Begrebet om framing indebærer derfor, at en frame har en ”[...] *generel effekt på det modtagende publikum, selvom det ikke er sandsynligt, at den har en universel effekt på alle.*” Ifølge Entman.⁶⁵

Eftersom frames giver opmærksomhed til specifikt udvalgte dele af den beskrevne virkelighed, så betyder det også, at frames på samme tid bortleder opmærksomheden fra andre elementer. Derfor er størstedelen af frames i ligeså høj grad defineret af det de udelukker, som af det de inkluderer, da udelukkelsen af definitioner på et problem og de dertilhørende forklaringer, vurdering og anbefalinger, i lige så høj grad kan have indflydelse på ”styringen” af et publikums forståelse. Det skyldes ifølge Entman, at en modtagers reaktioner tydeligt påvirkes, hvis de kun behandler information ud fra en enkelt fortolkning og derfor har ringe og/eller uforenelig information om alternativerne. Derfor er udelukkelse af fortolkende frames lige så afgørende for et udfald som inkluderingen af dem.⁶⁶ Det handler derfor ikke blot om, hvad der kan læses i artikler, men i lige så høj grad også om hvad der ikke kan læses.

⁶⁴ Entman 2015. S. 117.

⁶⁵ Entman 2015. S. 118.

⁶⁶ Entman 2015. S. 119.

2.2 Metode

2.2.1 Kilderne

I forbindelse med undersøgelsen af pressedækningen af Nord Stream 1, vil jeg undersøge artikler fra et år før Danmarks godkendelse af Nord Stream 1, den 1. oktober 2008, og så frem til at rørledningen stod færdig i april 2012. Her er slutdatoen d. 31. maj 2012 for at sikre mig, at jeg dækker hele perioden. I forbindelse med Nord Stream 2, vil jeg søge efter artikler fra annonceringen af Nord Stream 2 i juni 2012, og frem til 1. april 2019. Alle artiklerne finder jeg via Infomedias online artikeldatabase, ved at søge på "Nord Stream", så jeg derved får alle artikler, ledere, debatindlæg, forsidehenvisninger osv. der indeholder de ord. Efterfølgende vil jeg så sortere forsidehenvisninger og tilsvarende fra, så jeg kun ender ud med artikler, debatindlæg og ledere, da de er den meningsskabende del af avisen. Jeg vil tage artikler og lignende fra Jyllands-Posten, Politiken, Information og Weekendavisen. Derved får jeg tre dagblade og en ugeavis. Valget af netop de aviser skal ses i lyset af, at Jyllands-Posten og Politiken er to store omnibusaviser, der i sidste halvår af 2018 havde henholdsvis 172.000 og 254.000 daglige læsere i gennemsnit, hvilket gjorde dem til de to mest læste af de betalte aviser.⁶⁷ Det vil sige, at der er tale om to store landsdækkende dagblade, der kendetegnes ved, at de har en meget bred målgruppe. Det er aviser, der er med til at sætte den politiske dagsorden, og så er det ofte det landsdækkende politiske stof, der spiller en hovedrolle.⁶⁸ Her adskiller Weekendavisen og Information sig, da der her er tale om to nicheaviser. Det vil sige, at aviserne appellere til en mere snæver målgruppe i forhold til omnibusaviserne, der forsøger at dække det hele.⁶⁹ For Weekendavisen er prioriteterne at skabe viden og indsigt på alle samfundsområder, og avisen indeholder ofte meget lange artikler. Ifølge Weekendavisen selv, så er avisen for de læsere, der allerede kender nyhederne, men gerne søger flere perspektiver på dem. Om avisens målgruppe skriver Weekendavisen selv, at den er kulturel, højtuddannet og engageret i samfundet.⁷⁰

⁶⁷ Gallupmåling. Besøgt d. 11. april 2019: <https://tns-gallup.dk/sites/default/files/2019-03/Index%20Danmark%20Gallup%20L%C3%A6sertal%20H%202018.pdf>

⁶⁸ Mediehåndbogen om avisformater – Omnibusaviser. Besøgt d. 2. april 2019: <https://aiu.dk/mediehandbogen/medier/avisformater/>

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Beskrivelse af Weekendavisen. Besøgt d. 2. april 2019: <https://annoncering.bt.dk/da-dk/brands/weekendavisen-1584>

Information prioriterer bl.a. uddannelsesstof, videnskab, kultur og udenrigspolitik.⁷¹ De to aviser havde i sidste halvår af 2018 et gennemsnitligt dagligt læsertal på 82.000 for Information og 190.000 for Weekendavisen, der dog kun udkommer hver fredag.⁷²

I forhold til hvorvidt de valgte aviser er særligt politiske, så peger det meste af moderne medie- og presse-teori på, at i takt med at mediasystemet er blevet mere kommercielt, så har avisernes tilknytning til partier eller politiske holdninger mindre og mindre betydning.⁷³ Ifølge professor i medievidenskab, Stig Hjarvard, så har udviklingen i det danske avismarked også peget i en anden retning. Han påpeger, at selvom der er sket en vækst i den kommercielle og politisk neutrale presse, så har der samtidig været en udvikling i den trykte presse, hvor der til stadighed er blevet lagt vægt på politiske holdninger og værdier.⁷⁴ Han bruger dækningen af invasionen i Irak i 2003 som eksempel. Her bragte Jyllands-Posten til sammenligning med Politiken og Information mere end tre gange så mange opbyggende artikler vedr. invasionen. Politiken og Information bragte på den anden side mere end fire gange så mange kritiske artikler. Fælles for de tre var dog, at over 40% af artiklerne var neutrale.⁷⁵ Alle tre dagblade fastholder deres politiske uafhængighed på deres hjemmesider.⁷⁶ Selvom der i dag måske ikke længere er en helt klar politisk inddeling af aviser, så placerer Jyllands-Posten, Politiken og Information sig i hver sin "politiske" lejr. Det kan blandt andet ses på, hvilke partier deres faste læsere stemmer på. I en Gallupundersøgelse fra 2011 stod det f.eks. klart, at Jyllands-Posten er blandt de tre mest populære aviser hos vælgerne hos Venstre, Konservative, Liberal Alliance og Dansk Folkeparti, og Politiken var blandt andet foretrukket hos vælgerne hos Socialdemokratiet, SF, Enhedslisten og Radikale Venstre. Information er den mest yderligtgående af de tre dagblade, og den er kun blandt de tre mest læste

⁷¹ Mediehåndbogen om avisformater – Nicheaviser. Besøgt d. 9. april 2019: <https://aiu.dk/mediehandbogen/medier/avisformater/>

⁷² Gallupmåling. Besøgt d. 11. april 2019: <https://tns-gallup.dk/sites/default/files/2019-03/Index%20Danmark%20Gallup%20L%C3%A6sertal%20H%202018.pdf>

⁷³ Hjarvard, Stig. *Den Politiske Presse – En analyse af danske avisers politiske orientering*. JOURNALISTICA 5. 2007. S. 27.

⁷⁴ Ibid. S. 27.

⁷⁵ Ibid. S. 34.

⁷⁶ For Politiken - https://politiken.dk/om_politiken/art5565827/Politikens-journalistik-og-etik-for-Jyllands-Posten - <http://jyllands-posten.org/vaerdier.php> For Information - <https://www.information.dk/vedtaegter>

aviser hos Enhedslistens vælgere.⁷⁷ Weekendavisen er på den anden side placeret mere i midten mht. til vælgertilslutning, dog med en smule større "appel" til højrefløjen.⁷⁸

Formålet med specialet er ikke specifikt at undersøge, hvad den ene fløj mener i forhold til den anden, men derimod at kaste lys over den generelle dækning, og hvilke tendenser, der adskiller sig i dækningen af de to projekter. Med valget af to landsdækkende nyhedsdagblade med hver sit politiske læsersegment, og to nicheaviser der fokuserer på de bredere perspektiver og specifikt udenrigsstof, mener jeg, at jeg kan tegne et billede af den generelle dækning af Nord Stream. Jeg kunne have valgt flere aviser, men af hensyn til tid, plads og mængden af artikler, så mener jeg, at fire er det maksimale antal, jeg kan inddrage og stadigvæk bibeholde grundigheden. Jeg kunne have valgt at gøre brug af en anden type kilder, som f.eks. nyhedsudsendelser, men jeg har valgt avisartikler, da de generelt er nyttige kilder med mange anvendelsesmuligheder. De kan især bruges til at undersøge tendenser og tidsånd.⁷⁹ Da jeg ikke bruger mere end fire aviser, så er det ikke muligt for mig at dække den generelle tidsånd, men det giver mig muligheden for at undersøge tendenser i de valgte avisers dækning af Nord Stream 1 og 2, og det er netop det, jeg er ude efter, da det skal hjælpe mig til at finde forskelle og ligheder i dækningen af de to projekter.

2.2.2 Metoden til analyse

Jeg har valgt at lave en komparativ analyse af dækningen af Nord Stream 1 og 2 i Jyllands-Posten, Politiken, Information og Weekendavisen. Analysen vil jeg dele op i to overordnede afsnit – Nord Stream 1 og Nord Stream 2. Hvert afsnit vil starte med en oversigt over antallet af artikler, og hvor de er fra. Her vil der angiveligt være en klar overrepræsentation af artikler fra Jyllands-Posten, Politiken og Information, da det er tre dagblade, hvis fornemmeste opgave er at levere nyheder. Weekendavisen bliver, som tidligere nævnt, kun udgivet hver fredag, og de leverer ikke nyhedsstof i klassisk forstand, så frekvensen af artikler må formodes at være markant lavere. Derefter vil jeg lave en kort inddeling i positive og negative artikler. Denne første del skal gøre det ud for den kvantitative del af analysen. Den kvalitative del kommer efterfølgende, hvor jeg vil undersøge hvordan artiklerne passer ind i forhold til mine opstillede hypoteser. Slutteligt vil jeg analysere de

⁷⁷ Artikel om Gallupundersøgelse - <https://journalisten.dk/laeserne-vaelger-avis-efter-egen-partifarve>

⁷⁸ Hjartvard. 2007. S. 37.

⁷⁹ Kjeldstadli, Knut. *Fortiden er ikke hvad den har været – En indføring i historiefaget*. 2001. Roskilde Universitetsforlag. S. 170-171.

valgte artikler, og her vil jeg fremhæve de tendenser der overordnet går igen, og jeg vil ligeledes påpege, hvis der er noget der for alvor skiller sig ud. Slutteligt vil jeg præsentere en opsamlende delkonklusion. Denne delkonklusion vil jeg derefter stille op mod noget af den relevante forskningslitteratur og synspunkter, som jeg har præsenteret i teoriafsnittet, og det er det, der skal udgøre min diskussion.

Kapitel 3 Analyse

3.1 Analyse

Min overordnede problemstilling lyder: **Hvordan adskilte dækningen af de to Nord Stream projekter sig i de danske aviser?**

Hertil har jeg opstillet tre hypoteser

- **Hypotese 1.** Dækningen af Nord Stream 2 var langt mere omfattende end dækningen af Nord Stream 1.
- **Hypotese 2.** Danmarks godkendelse af Nord Stream 1, og manglende godkendelse af Nord Stream 2, er styret af globalpolitiske hensyn, og derfor har den vinkel været toneangivende for pressedækningen.
- **Hypotese 3.** Selvom Rusland har fastholdt, at der er tale om et økonomisk projekt, så har dækningen ikke fokuseret på de økonomiske aspekter i sagen.

De tre hypoteser, vil agere som analyseværktøj i en del af analysen. Et overblik over analysen og dens opdeling tager sig ud på følgende måde:

Nord Stream 1	Nord Stream 2
Antal af artikler fra den 1. oktober 2008 til og med den 31. maj 2012.	Antal af artikler fra den 1. juni 2012 til og med den 1. april 2019.
Antallet af artikler opdelt i positive, negative og neutrale	Antallet af artikler opdelt i positive, negative og neutrale
Hvordan passer artiklerne generelt i forhold til mine tre hypoteser?	Hvordan passer artiklerne generelt i forhold til mine tre hypoteser?
Tendenser - Er der nogle artikler der skiller sig ud?	Tendenser - Er der nogle artikler der skiller sig ud?
Sammenligning af dækningen af de to projekter i en opsamlende delkonklusion	
Diskussion i forhold til forskningslitteratur	

3.1.1 Nord Stream 1

Antal & opdeling af indlæg

Ved en søgning "på Nord Stream" i Jyllands-Posten, Politiken, Information og Weekendavisen mellem den 1. oktober 2008 – 31. maj 2012, får man 85 hits. Når jeg sorterer de irrelevante artikler fra, såsom artikler hvor de to ord optræder tilfældigt i en anden kontekst, så får jeg 73 artikler. De fordeler sig som følger:

- Politiken 40 indlæg
- Jyllands-Posten 23 indlæg
- Information 6 indlæg
- Weekendavisen 4 indlæg

Her er det mest iøjnefaldende, at Politiken tegner sig for mere end halvdelen af de indlæg, som de fire aviser har bragt. Derudover er det også interessant, at en avis som Information, hvis kernestof bl.a. er udenrigsstof, kun har bragt seks indlæg om emnet – kun to indlæg mere end ugeavisen Weekendavisen. I min gennemgang fandt jeg, at 6 var positive indlæg i forbindelse med dækningen, 27 var negative og 40 var neutrale. De fordeler sig på følgende måde:

Her er der flere iøjnefaldende observationer. For det første er det tydeligt ud for diagrammerne, at der, som udgangspunkt ikke er tale om en ensartet dækning af gasledningerne. Så på dette tidspunkt eksisterede der ikke en decideret frame, i forhold til hvorvidt projektet er negativt eller positivt, på tværs af aviserne, eftersom vinklingen i de fire aviser er meget forskellige, set på spredningen af negative, positive og neutrale indlæg. Derudover, så har hver avis produceret en stor andel af neutrale artikler, hvilket kan siges at være et udtryk for en vis upartiskhed. I den forbindelse skal det dog siges, at en del af de neutrale artikler, i høj grad er informerende nyhedsartikler, der blot har til formål at informere om, at Danmark nu officielt har godkendt gasledningen, eller at byggeriet nu officielt er gået i gang. Et eksempel på dette kunne være følgende fra Jyllands-Posten:

”ØSTERSØEN: Den russiske gasgigant Gazprom er begyndt at bygge den gasrørledning, som skal forbinde Rusland og Europa. Den 1.220 kilometer lange forbindelse, som kaldes Nord Stream, forbinder Rusland og Tyskland under Østersøen og kommer til at gå gennem russisk, finsk, svensk, dansk og tysk farvand. Den første gas ventes at flyde i 2011.”⁸⁰

Ovenstående er blot informerende, og der er ikke noget der er ladet hverken positivt eller negativt i forbindelse med Nord Stream. Andre neutrale artikler er langt mere omfattende, men med samme formål, nemlig at oplyse uden at have et udpræget negativt eller positivt fokus. Et eksempel på dette kunne være en artikel fra Jyllands-Posten fra 15. april 2010. Det overordnede tema er, at Danmark via DONG Energy (Ørsted i dag), skal til at købe russisk gas. Her runder artiklen bl.a. nogle af de bekymringer, der evt. er med russisk gas:

⁸⁰ Jyllands-Posten. *Ny gasrørledning sat i gang*. 8. april 2010.

”Senest har europæiske gaskunder været gidsler i en strid mellem Gazprom og Ukraine, som betød, at den statsejede russiske gasproducent lukkede for gassen til Ukraine og dermed store dele af Vesteuropa.”⁸¹

Samtidig informerer artiklen også om leveringssikkerheden:

”Historien viser, at vi holder indgåede aftaler, siger Sergey A. Emeljanov, vicedirektør og chef for Gazprom Exports daglige forretninger. Den skråsikre melding forklares med, at der er mange muligheder for at få gassen frem til de danske kunder. Udover at sende gassen via Ukraine går der også en rørledning via Polen. Endelig er Gazprom i færd med at etablere rørledningen Nord Stream, som går gennem Østersøen til den nordtyske by Greifswald.”⁸²

Det positive og det negative fylder i denne artikel ca. lige meget, og det er som sådan ikke selve Nord Stream der er i fokus. Artiklen tjener derfor som et godt eksempel på endnu en type af neutrale artikler. Der er også en gruppe af neutrale artikler, som minimalt hælder mere til den ene side end den anden side. Et eksempel kunne være en artikel fra Politiken den 14. februar 2010 der som udgangspunkt blot informerer om at Nord Stream er blevet godkendt i Finland. Til allersidst rundes artiklen dog af med følgende:

”Når gassen begynder at flyde i 2012, vil det markant mindske betydningen af ledningsnettet gennem Ukraine, der hidtil har været transit for 80 procent af de russiske gasleverancer til EU.”⁸³

Langt det meste af artiklen er rent informativ, men den sidste indskudte sætning kan sagtens tolkes negativt, da det ikke har noget at gøre med det finske ja. Her har jeg dog vurderet, at artiklen er neutral, da langt det meste omhandler selve det finske ja, og at ordlyden ikke er mere negativ end den er.

Et eksempel på en negativ artikel kunne være lederen fra Politiken den 26. oktober 2009, der omhandler, at Politiken ser gas som et russisk våben. Artiklen er meget kritisk i forhold til det danske ja til Nord Stream og rejser bl.a. spørgsmål om hvorvidt Folketinget er blevet hørt tilstrækkeligt, og om vi tager hensyn til vores Østeuropæiske venner:

⁸¹ Jyllands-Posten. *Russisk gas til danske forbrugere*. 15. april 2010.

⁸² Ibid.

⁸³ Politiken. *Den tysk-russiske gasledning Nord Stream endelig godkendt*. 14. februar 2012.

”Der må skabes et fælles energinetværk i EU, som kan forhindre, at lande, der er energipolitisk isolerede, bliver det endnu mere, når gassen efter planen i 2012 strømmer fra Nord Stream. Som en russisk ekspert sagde til Politiken lørdag, er Ruslands Vladimir Putin eminent dygtig til at splitte EU energipolitisk. Det må høre op.”⁸⁴

Hele artiklen omhandler de problematiske aspekter ved Nord Stream, og derfor er der ikke nogen tvivl om at denne falder under de negative artikler. Et eksempel på en positiv artikel kunne være følgende fra Information den 8. november 2011, i forbindelse med at man åbnede for gassen. Artiklen handler generelt om, at EU ikke bør frygte større import af russisk naturgas, tværtimod vil det komme hele Europa til gode:

”Den omstridte gasforbindelse Nord Stream mellem Rusland og Europa åbner i dag. Modsat tidligere vurderinger opfattes afhængigheden af russisk naturgas ikke længere som en trussel for EU, snarere tværtimod, vurderer analytikere.”⁸⁵

Artiklen fortsætter og citerer flere eksperter, deriblandt Mette Skak der er lektor ved Århus Universitet.

”Der har været ganske kritiske røster fremme om, at accepterede EU det her, gik man med til at deponere magten i Kreml. Men det er en misforstået frygt. Rusland er for afhængig af det lukrative marked i Europa til blot at ville stoppe leverancen, og landet kunne ikke drømme om at lukke for gassen hertil, siger hun.”⁸⁶

Hele artiklen omhandler hvad der bliver kaldt en ubekymret frygt for Rusland, og der påpeges en række fordele ved en større import af russisk gas, så denne artikel er uden tvivl positiv omkring Nord Stream.

Hver især af aviserne har behandlet emnet forskelligt. Det er tydeligt at det er Politikken og Weekendavisen der har produceret den største andel af negative artikler. Her har Politikken i særdeleshed tegnet sig for et stort antal. Det er tydeligt at emnet har fyldt meget i avisen. Det kan ses på antallet af artikler, men også da der er skrevet flere ledere om emnet, alle med en negativ klang. Omvendt har Information ikke skrevet en eneste negativ artikel omkring Nord Stream 1 i

⁸⁴ Politiken. *Gas som våben*. 26. oktober 2009.

⁸⁵ Information. *Geopolitik: Russisk gas skræmmer ikke længere EU*. 8. november 2011.

⁸⁶ Ibid.

den valgte periode. Avisen har kun trykt 7 indlæg, der omhandler Nord Stream, men de er alle overvejende positive og neutrale. Jyllands-Posten har været gennemgående neutral, men har også produceret negative og positive indlæg i forbindelse med gasledningen.

I forhold til mine hypoteser tegner der sig foreløbigt et lidt blandet billede.

Hypotese 1: Forskel i dækningen

Dækningen har som udgangspunkt været rimelig omfattende, særligt i de to store omnibusaviser, hvor specielt Politiken har produceret mange indlæg. Indlæggene har generelt været placeret omkring de tidspunkter, hvor projektet naturligt er blevet relevant, så som da anmodningen om byggetilladelsen kom, og da Ukraine og Rusland lå i gasstrid med hinanden i januar 2009. Langt de fleste indlæg er dog kommet i kølvandet på, at Danmark godkendte konstruktionen af Nord Stream 1 den 20. oktober 2009. Det er først muligt at sammenligne dækningen i anden halvdel af analysen.

Hypotese 2: Storpolitik fylder for meget

Der er ingen tvivl om, at det storpolitiske har spillet en stor rolle i dækningen. Områder som miljø er dog også blevet berørt, men i forhold til økonomi, var der kun fire artikler der havde det som overordnet emne. Det skaber selvfølgelig en undren, når Rusland og Gazprom fastholder, at der er tale om et økonomisk projekt. Ikke desto mindre er det tydeligt, at det i de valgte aviser helt klart er blevet reduceret (eller opgraderet) til et spørgsmål om sikkerhedspolitik eller som minimum udenrigspolitik.

Hypotese 3: Økonomi fylder for lidt

Som nævnt under Hypotese 2, var der kun fire indlæg med økonomiske udgangspunkter. Derved kan det rimelig nemt konkluderes, at det i hvert fald ikke er det der har fyldt mest, og rent proportionelt kan man også argumentere for, at det også har fyldt for lidt. Specielt i Politiken, der med 40 indlæg er den avis, der dækkede Nord Stream 1 mest omfattende. Her blev det kun til en enkelt artikel, hvor hovedfokus er det økonomiske. Generelt var Jyllands-Posten den avis der havde størst fokus på det økonomiske med tre indlæg. En del af artiklerne i de valgte aviser, har omhandlet udvindingen af skifergas, særligt i USA, og i den sammenhæng har der bl.a. været fokus på, om hvorvidt Nord Stream kunne vise sig at være en dårlig investering. Det er en interessant

vinkel for en dansk avis at tage, da Danmark som bekendt ikke har nogle økonomiske forpligtelser i forbindelse med anlæggelsen af rørledningen.

Tendenser

Blandt de 73 artikler er der en række tendenser der går igen. For det første har Politiken bragt flere store artikler og en leder, der alle tre fokuserer på behandlingen og godkendelsen af ansøgningen. Særligt den daværende udenrigspolitiske ordfører for Socialdemokraterne, Jeppe Kofod, er i centrum. Omdrejningspunktet er Kofods utilfredshed med behandlingen af ansøgningen, fordi han mener, at Folketinget ikke er blevet hørt. Statsminister Lars Løkke Rasmussen og daværende udenrigsminister, Per Stig Møller har begge afvist, at der er tale om storpolitik og lignende, og i stedet argumenteret for, at det er et miljøspørgsmål. Derfor har det blot været en proceduresag i Energistyrelsen og derved hører det altså under klima- og energiministeriet:

”Jeppe Kofod, udenrigsordfører for Socialdemokratiet, siger om statsministerens manglende svar: ”Det er helt utilstedeligt og grotesk, at han mener, at klima- og energiministeren skal svare på sikkerhedspolitiske spørgsmål om gasledningen.””⁸⁷

Artiklen er skrevet af Politikens daværende Østeuropakorrespondent Vibeke Sperling, og hun følger op med nedenstående om statsministeren:

”Statsminister Lars Løkke Rasmussen (V) afviser at besvare spørgsmål fra Jeppe Kofod, udenrigsordfører for Socialdemokratiet, om baggrunden for, at Folketinget ikke blev informeret på forhånd om Danmarks godkendelse af gasledningen Nord Stream igennem dansk territorialfarvand. Statsministeren meddeler, at spørgsmålet må stilles til klima- og energiministeren, og tilkendegiver dermed, at han kun ser miljøpolitik og ikke storpolitik i sagen.”⁸⁸

Sådan fortsætter ordlyden i de andre artikler. Politiken har altså et fokus på, at den demokratiske proces muligvis har været tilsidesat. Andre kritiske politikere, såsom Enhedslistens Per Clausen, bliver også interviewet i forbindelse med projektet. Generelt tegner der sig et billede af, at det primært er Politiken der har forfulgt denne agenda, hvor særligt journalist Vibeke Sperling har

⁸⁷ Politiken. S. Regeringen i demokratisk uføre. 28. oktober 2009.

⁸⁸ Ibid.

været meget aktiv med hele 16 indlæg. Jyllands-Posten, Information og Weekendavisen, har ikke bragt nogle indlæg vedrørende Jeppe Kofods utilfredshed. Her er det tydeligt, at Politiken bruger en frame, som ikke går igen i de andre aviser. Det er også værd at bemærke, at socialdemokraten Jeppe Kofod i høj grad kommer til orde i Politiken, hvor en stor del af læserne netop stemmer Socialdemokratisk. På den anden side er det også meget interessant, at Jyllands-Posten, hvis læsere i høj grad stemmer på de to daværende regeringspartier i form af Venstre og Konservative, ikke giver megen spalteplass til Jeppe Kofods kritik. Dette tilfælde er i hvert fald et eksempel på at ideen om, at den politiske presse er død, måske ikke har helt hold i virkeligheden, og det kan derfor være med til at bekræfte Stig Hjarvards observationer vedrørende de danske aviser.

En anden observation, er Informations tilsyneladende positive holdning til Nord Stream. De har ikke produceret nær så mange indlæg som Politiken og Jyllands-Posten, men de er meget interessante da, ingen af dem der synderligt kritiske mod projektet, men nærmest tværtimod tilskynder det. Et eksempel kunne være journalist Per Dalgårds artikel fra 21. oktober 2009. Emnet er den endelige godkendelse af Nord Stream, og ordlyden er ikke til at tage fejl af:

”Men det har ikke skortet på protester mod Nord Stream. Mest markant var Polens daværende forsvarsminister Radek Sikorski, som ved aftalens indgåelse hysterisk sammenlignede den med Molotov-Ribbentrop-pagten om Polens deling mellem Nazityskland og Stalins Sovjetunionen. Sikorskis vilde og pinlige overreaktion var selvfølgelig udtryk for den udbredte østeuropæiske angst for Rusland og for, at Moskva nu med Gazprom i spidsen kan lukke for gashanerne til netop lande som Polen, Hviderusland og Ukraine i tilspidsede politiske situation, som der er mange af.”⁸⁹

Ord som hysterisk og pinlige overreaktion giver et indtryk af, at denne journalist i hvert fald ikke er enig med protesterne, og det bliver blot tydeligere længere nede i artiklen.

”Tværtimod bringer Nord Stream os sammen og er blot en manifestation af det faktum, at Rusland og EU har brug for hinanden. Russerne har desuden garanteret sikkerhed mod farlige miljømæssige konsekvenser af rørledningen. Og flere miljøfolk har endda hævdet, at netop et ok til

⁸⁹ Information. *Grønt lys for Gazprom*. 21. oktober 2009.

Nord Stream giver Østersølandene en enestående mulighed for at tvinge Rusland til at opføre sig miljømæssigt ordentligt og efterleve spillereglerne for miljøet i Østersøen.”⁹⁰

Ovenstående tjener som et godt eksempel på Informations tilgang til Nord Stream 1, og der er ikke skrevet en eneste kritisk artikel i perioden, så her tjener de som en god kontrast til Politikens mere kritiske tilgang.

En anden tendens er linket mellem godkendelsen af Nord Stream 1 og det kommende klimatopmøde i København (COP15), samt det russiske statsbesøg i Danmark i 2010. Dette går igen i flere af aviserne, og der bliver ikke lagt skjul på, at der menes, at tingene hænger sammen. Her er det paradoksale, at hvor Rusland i form af Vladimir Putin, Dimitri Medvedev og Ruslands daværende ambassadør i Danmark, Temuraz Ramishvili, har travlt med at rose Danmark og Lars Løkke Rasmussen for at godkende Nord Stream, så er statsministeren mest optaget med at understrege, at det som sådan ikke var en politisk beslutning men blot en proceduresag. Sådan ser man dog ikke nødvendigvis på det i Moskva:

”Ruslands ambassadør lægger ikke skjul på den glæde, som det vakte i Moskva, da Danmark som det første af transit-landene accepterede naturgasledningen Nord Stream mellem Rusland og Tyskland. Den danske regering (og siden den svenske og den finske) har forsikret, at der var tale om en rent teknisk beslutning, men i en russisk optik hænger den slags altid tæt sammen med politik.”⁹¹

Alle aviserne har det tilfælles, at de mener, at Danmarks forhold til Rusland er blevet stærkt forbedret, og at det i høj grad skyldes godkendelsen af Nord Stream 1. Der bliver dog også skrevet om, at det er en proces som har været i gang i længere tid, siden det diplomatiske forhold med Rusland nåede et lavpunkt i 2002. Lavpunktet kom i forbindelse med, at den tidligere tjetjenske oprørsleder Akhmed Sakajev i 2002 deltog i den tjetjenske verdenskongres, der blev afholdt i København, hvilket fandt sted kort tid efter gidseldramaet i Dubrovka teatret i Moskva, der kostede 130 mennesker livet. Rusland forlangte dengang Sakajev udleveret og kongressen aflyst, men Danmark afviste kravet, da man savnede beviser for anklagerne.⁹² Det er muligt allerede nu

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Jyllands-Posten. *Vor kære ven Rusland*. 27. april 2010.

⁹² Jyllands-Posten. *Tilbage til normalen*. 2. november 2009.

at se, hvordan de valgte aviser har valgt en frame i forhold til, at Nord Stream på mange måder er et storpolitisk spørgsmål, der så havde den positive "bivirkning", at den bragte Danmark tættere diplomatisk med Rusland. Her er det interessant i forhold til teorien omkring medier og politik, da den mest magtfulde politiker i Danmark, i form af statsministeren, har forsøgt at lægge en dæmper på, at det her skulle være en "politisk" beslutning. Det er altså ikke lykkedes for ham, og det har derfor været muligt for medierne at sætte dagsordenen, godt hjulpet på vej af en oppositionspolitiker i form af Jeppe Kofod.

For at udpege nogle artikler, der træder lidt ud, så har jeg valgt et par artikler fra Weekendavisen, der er skrevet af journalist og ruslandskender, Anna Libak. Det overordnede emne er den russisk-ukrainske gasstrid i vinteren 2009. Denne strid er blevet brugt i flere af de kritiske artikler, som baggrund for, at mere russisk gas til Europa er en dårlig ting. Det interessante ved artiklerne er, at de forsøger at belyse, hvad Rusland eventuelt får ud af en sådan konflikt, og her spiller Nord Stream også en rolle:

*"I denne uge lovede den tidligere tyske kansler, Gerhard Schröder, der har ladet sig høre som bestyrelsesformand for det Nordeuropæiske Gasrørledningselskab (NEGPC) (senere Nord Stream AG red.), som samarbejder med Gazprom om Nord Stream, at ledningen nu bliver en realitet. For enhver kan jo nu se, at der er brug for stabile leverancer fra Rusland – og det kan kun ske med en direkte linjeføring."*⁹³

Libak forsætter i en anden artikel vedr. Ruslands motivation for at lukke for sin egen gaseksport til Ukraine og derved også flere europæiske kunder:

*"At gøre EU interesseret i gennemførelsen af russisk-projekterede rørledninger som South Stream og Nord Stream – der skal gå uden om Ukraine. Fra russisk side er tanken ikke at undgå Ukraine, men at sikre, at det begrænsede antal vestlige investorer ikke lægger pengene i projekter som Nabucco, der går fra Aserbajdsjan gennem Georgien (Ja, Georgien, remember!) og uden om Rusland. Nabucco⁹⁴ er EU-kommissionens flagskib."*⁹⁵

⁹³ Weekendavisen. *Analyse: Gas, gysser og geopolitik*. 9. januar 2009.

⁹⁴ Nabucco var en projekteret gasledning, som EU-kommissionen forsøgte at få etableret i et forsøg på at gøre Europa mindre afhængig af russisk gas, men den blev senere kasseret, da det ikke var muligt at sikre tilstrækkelige gasleverancer.

⁹⁵ Weekendavisen. *Gas: Kold krig*. 16. januar 2009.

Libak portrætterer her, at et af Ruslands mål med gasstriden i Ukraine i virkeligheden er at presse en direkte forbindelse til Vesteuropa (Nord Stream) igennem. Det har tilsyneladende haft en blandet effekt, da netop mange af de kritiske artikler, jeg har behandlet, advarer mod Nord Stream på grund af gasstriden med Ukraine.

For kort at opsummere første del af analysen, så har der altså været tale om en blandet dækning på tværs af aviserne. Weekendavisen og Politiken er de mest kritiske, og har begge et stort fokus på, at det er geopolitik der spiller en rolle. Hvor Weekendavisen mest fokuserer på de bagvedliggende faktorer og interesser fra Rusland, så har Politiken fokuseret meget på Danmarks godkendelse, og den manglende debat i folketinget. Jyllands-Posten har været mest neutrale, og har også haft mest fokus på de økonomiske aspekter, dog uden at de har fyldt tilnærmelsesvis ligeså meget som det politiske. Hos information har omtalen af Nord Stream været decideret positiv. De valgte aviser har altså ikke haft nogen udpræget frame tilfælles i forhold til om Nord Stream er noget negativt eller positivt. Til gengæld har de alle behandlet projektet som værende et spørgsmål om geopolitik, og den frame er ikke skabt af regeringen, men nærmere af oppositionspolitikere og aviserne selv, hvilket må siges at være interessant i forhold til teorien omkring hvem der har størst indflydelse på hvad der bliver skrevet i medierne. I dette tilfælde var det i hvert fald ikke de mest magtfulde politikere i form af statsministeren og udenrigsministeren.

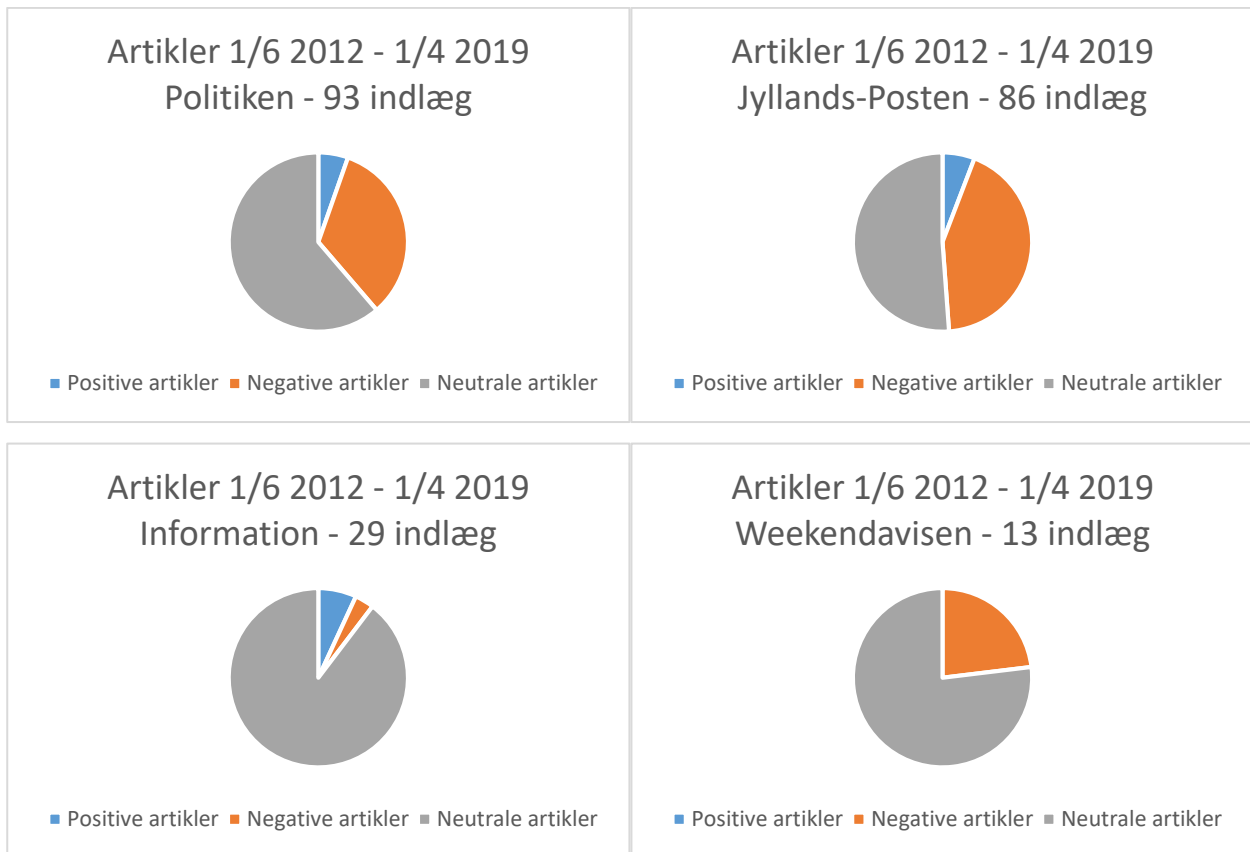
3.1.2 Nord Stream 2

Antal & opdeling af indlæg

Ved en søgning på "Nord Stream" i Jyllands-Posten, Politiken, Information og Weekendavisen mellem den 1. juni 2012 – 1. april 2019, får man 281 hits. Det er mere end tre gange så meget end ved den første søgning. Der er et par ting, der er værd at gøre opmærksom på, før der udledes for meget af den information. Tidsperioden dækker ved anden søgning syv år i stedet for fire ved den første, og søgeordene "Nord Stream" kunne også ramme artikler omhandlende Nord Stream 1 i 2012, 2013 etc. Det er i og for sig ikke det store problem, da kun 16 ud af de 281 indlæg omhandler den første gasledning (for de fleste indlægs vedkommende er Nord Stream 1, blot nævnt i forbindelse med andre gasprojekter og lign., derudover er mere end 80% af artiklerne fra 2017 og nyere). Når jeg sorterer forsidehenvisninger, og irrelevante artikler fra, så får jeg 221 indlæg. Det er derfor muligt at tale om en meget markant fremgang i interessen for Nord Stream 2 projektet i forhold til Nord Stream 1, da der ca. er tre gange så mange artikler. De 221 indlæg fordeler sig som følger:

- Politiken 93 indlæg
- Jyllands-Posten 86 indlæg
- Information 29 indlæg
- Weekendavisen 13 indlæg

Igen er det Jyllands-Posten og Politiken, der er mest involverede i dækningen, men også Information og Weekendavisen har fået et større fokus på sagen. I min gennemgang fandt jeg, at 12 af indlæggene var positive i forbindelsen med Nord Stream 2, 72 var negative og 137 var neutrale. De fordeler sig således:

Ved første øjekast ser det umiddelbart ud til, at andelen af negative artikler er faldet i Politiken og i Weekendavisen, mens den er steget i Jyllands-Posten og Information. Som udgangspunkt vil jeg ikke lægge så meget i det ene negative indlæg i Information, da det er et debatindlæg fra en miljøaktivist, omhandlende hvorvidt Nord Stream 2 er et brud på Parisaftalen.⁹⁶ Det er dog værd at tage med i analysen, at information giver spalteplass til NGO'er. I forhold til den deciderede positive dækning omkring Nord Stream 1, tegner der sig her et noget mere neutralt billede af dækningen. Fælles for alle aviserne er igen en stor andel af forholdsvis neutrale artikler. Igen er der tale om, at en stor del af dem blot er informerende nyhedsartikler i stil med følgende fra Jyllands-Posten den 8. juni 2018 omhandlende det svenske ja til Nord Stream 2:

"Energi: Sveriges regering har givet grønt lys til, at gasrørledningen Nord Stream 2 kan gå gennem Sveriges økonomiske zone i Østersøen. Det sker, til trods for at regeringen i udgangspunktet er kritisk over for projektet. Den svenske erhvervsminister, Mikael Damberg, siger ifølge

⁹⁶ Information. *Debat: Kommentar: Nord Stream 2 er et brud på Parisaftalen*. 16. februar 2019.

nyhedsbureauet TT, at Sverige i princippet ikke kan sige nej, men at det imidlertid vil stille en række forskellige krav forud for byggeriet /ritzau/.”⁹⁷

Indlægget informerer blot omkring det svenske ja til gasledningen. Det berører dog et emne som også går igen i flere af de neutrale artikler, nemlig det synspunkt at regeringen (i dette tilfælde den svenske) ikke kan sige nej til gasledningen. Netop det dilemma fylder meget, og det vil jeg komme ind på senere. Politikens overrepræsentation af negative indlæg er faldet, men avisen producerede til trods for dette fem gange så mange negative indlæg som positive. Hos Jyllands-Posten er andelen af negative indlæg steget mest, og de har i perioden produceret mere end seks gange så mange negative som positive indlæg. Hos Weekendavisen er andelen af negative indlæg faldet, men igen har de ikke produceret et eneste positivt indlæg.

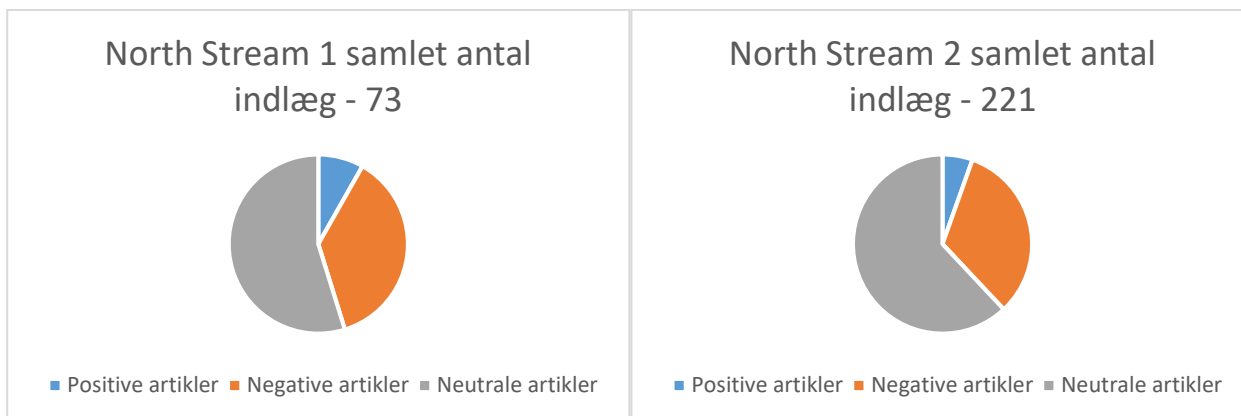
I forhold til mine hypoteser tegner der sig efterhånden et tydeligt billede.

Hypotese 1: Forskel i dækningen

Antallet af indlæg i de to perioder er meget forskelligt (73 – 221), så det er relativt enkelt i forhold til Hypotese 1, at bekræfte at interessen for Nord Stream 2 er steget i forhold til Nord Stream 1. Til grund for dette, er det min vurdering, at Ruslands aktivistiske udenrigspolitik spiller den største rolle. Man kan argumentere for, at denne aktivistiske udenrigspolitik allerede var i spil i forbindelse med Nord Stream 1, med den Russisk-Georgiske Krig i august 2008. Ikke desto mindre, er det min overbevisning, at Rusland, med dets ageren i Ukraine, først for alvor kom på den udenrigspolitiske dagsorden igen i 2014. Derudover er der også noget der tyder på, at en ny geopolitisk spiller har haft betydning for opmærksomheden på Nord Stream 2, nemlig den amerikanske præsident Donald Trump. Han har placeret sig som en af projektets store kritikere og bliver derfor naturligt nævnt i mange af artiklerne, men også omvendt optræder Nord Stream 2 i mange artikler omhandlende Trump og det mere generelle forhold til EU og i særdeleshed til Tyskland og kansler Angela Merkel.

En generel opdeling af negative, positive og neutrale artikler giver følgende billede når man placerer dem i et diagram:

⁹⁷ Jyllands-Posten. *Svensk ja til Nord Stream 2*. 8. juni 2018.

De ligner til forveksling hinanden i forhold til opdelingen. Med tanke på, at mange af de neutrale artikler blot er pressemeddelelser og lign. informerende nyheder, så er det naturligt at de fylder lidt mere i min anden målperiode, da selve emnet fylder mere. I Stig Hjarvards undersøgelse vedrørende dækningen af Irakkrigen i Politiken, Jyllands-Posten og Information, havde alle aviserne bragt mere end 40% neutrale artikler, så en forholdsvis høj frekvens af neutrale artikler er ikke nødvendigvis ualmindeligt.⁹⁸ I forhold til andelen af positive artikler er den lidt mindre i anden målperiode end i første. Det kan måske skyldes, at den generelle portrættering af Rusland har rykket sig i en retning, hvor der er større fokus på landets aggressive fremfærd i Ukraine og Syrien. I forhold til de negative artikler, så er andelen lidt mindre i anden målperiode, hvilket må siges at være en smule paradoksalt i forhold til ovenstående påstand. Ikke desto mindre er det det, min måling viser. Det kan også skyldes flere forskellige faktorer, f.eks. udskiftning af journalister der dækker området, det gælder f.eks. Vibeke Sperling fra Politiken, som i den første måleperiode producerede hele 16 overvejende negative indlæg. Hun døde desværre i 2017, så hun har ikke gjort sig gældende på samme måde i anden målingsperiode. Generelt er dækningen, målt i forhold til positiv og negativ dækning, stadigvæk overvældende negativ, og der tegner sig altså et billede af, at Nord Stream gasledningerne i forhold til dækningen i de valgte aviser, er blevet portrætteret mere negativt end positivt, og der har været meget mere fokus på Nord Stream 2 end Nord Stream 1. Jeg havde dog forventet en væsentlig mere negativ dækning af Nord Stream 2.

Hypotese 2: Storpolitik fylder for meget

Ligesom ved den første måling fylder storpolitik og geopolitik langt mere end områder som miljø og økonomi. Det er ved denne måling endnu mere tydeligt på grund af det mere problematiske

⁹⁸ Hjarvard, Stig. 2007. S. 27.

forhold til Rusland. Det ses tydeligt med f.eks. Trumps indtræden i debatten. Politiseringen af spørgsmålet er muligvis med til at forklare, hvorfor dækningen af Nord Stream har været mere negativ end positiv, for det kan være svært, rent politisk, at se positive træk ved Nord Stream ved første øjekast. Her vil jeg dog gerne fremhæve en artikel fra Information den 13. oktober 2017, hvor avisen interviewer Sebastian Sass, der er lobbyist og leder af Nord Streams repræsentation i EU:

*"Information mødte Sass efter en timelang borgerhøring i Rønne på Bornholm sidst i august. Til borgerhøringen var politiseringen af projektet tydeligt med tilstedeværelsen af en stor delegation af polske diplomater og ngo'er, der torpederede Nord Stream 2's repræsentanter med kritiske spørgsmål. "I vores øjne er Nord Stream 2 selvfølgelig en økonomisk forretning. Men meget af den kritisk, vi møder, er politisk motiveret. Vi kan ikke komme udenom den politiske diskussion, men for os handler det om at skabe en sund forretning i overensstemmelse med gældende lovgivning," sagde Sass efter høringen."*⁹⁹

Nord Stream selv er opmærksom på den politiske kritik af projektet, men de fastholder selv, at der for dem blot er tale om et økonomisk projekt. I forhold til om projektet er positivt set med politiske øjne udtaler Sass følgende:

*"Selvfølgelig er den politiske situation en anden i dag (i forhold til Nord Stream 1 red.). Men samarbejde er bedre end konfrontation. En afvisning vil kun betyde, at der ville eksistere en platform mindre for samarbejde. Hvis vi anskuer situationen i et større perspektiv, så minder den måske om det tidligste EU med Kul- og Stålfællesskabet. Dengang handlede det netop om at skabe et stabilt Europa gennem samarbejde om ressourcer. Og energi er altså det mest åbenlyse område at samarbejde med Rusland om, siger han."*¹⁰⁰

Ovenstående er et forsøg fra Nord Streams side af på at tage til genmæle via pressen. Hvor de tidligere blot har fokuseret på, at det er et rent og skært økonomisk projekt, kan vi her se et eksempel på, at de anerkender projektets politiske vinkel og prøver at argumentere for, at den økonomiske interdependens landene i mellem er værd at foretrække. Det er meget interessant, at Nord Stream vælger denne frame, og på den måde prøver at finde ligheder mellem Kul- og

⁹⁹ Information. *Nord Stream 2: Gas kan forsone Rusland og Vesten*. 13. oktober 2017.

¹⁰⁰ Information. *Nord Stream 2: Gas kan forsone Rusland og Vesten*. 13. oktober 2017.

Stålfællesskabet, der netop var med til at binde Vesteuropa sammen under den Kolde Krig. Kul- og Stålfællesskabet blev skabt med henblik på at lave et fællesmarked for kul og stål, der var de to vigtigste ressourcer i forbindelse med krigsførelse. Et fællesmarked skulle ikke blot gøre en ny europæisk storkrig mellem de gamle rivaler Tyskland og Frankrig utænkelig, men også umulig.¹⁰¹ Denne artikel er rimelig unik blandt dem, jeg har analyseret, men i forhold til Nord Streams pressemateriale er det meget det samme de skriver, og det vil jeg komme nærmere ind på i diskussionen.¹⁰² Ligesom politikere og interesseorganisationer er aktive meningsdannere i medierne, så forsøger Nord Stream også selv at skabe et narrativ, som de finder passende, og de er derfor i lige så høj grad en aktør. De er dog ikke nær så synlige i pressen som politikerne.

På den modsatte side er det de samme argumenter, der går igen fra første del af analysen. Bekymringerne omhandler, hvorvidt gassen og i særdeleshed Gazprom er russisk udenrigspolitik forlængede arm, og om hvorvidt man lader Østeuropæiske lande, Ukraine i særdeleshed, i stikken ved at lade Rusland anlægge Nord Stream 2.

Hypotese 3: Økonomi fylder for lidt

Igen kan jeg konstatere, at det økonomiske ikke har fyldt meget i denne målingsperiode. Det er geopolitikken, der er den altoverskyggende frame. Når det er sagt, så er der dog enkelte artikler der fokuserer på især Danmarks økonomiske muligheder i spillet. Særligt havnen i Rønne kunne være kommet til at spille en rolle i forbindelse med opmagasinering af gasrør og lignende. I en artikel fra Jyllands-Posten den 29. januar 2017, kan vi se et eksempel på, hvordan selv artikler med økonomisk udgangspunkt bliver drejet over på sikkerhedspolitik. Artiklen omhandler dilemmaet med havnen i Rønne, og i begyndelsen er det primært havnens administrerende direktør, Thomas Bendtsen, der kommer til orde:

”Det mest sandsynlige er opmagasinering af rør, hvor der kommer skibe ind og skal laste rørene og sejle dem ud. Og andre skibe, der sejler ind og skal losse rørene og lægge dem på lager. Ud fra den måde, vi plejer at regne den samfundsøkonomiske effekt på, har vi beregnet den samlede

¹⁰¹ Schumanerklæringen: https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/europe-day/schuman-declaration_da

¹⁰² Fakta og myter vedrørende Nord Stream 2 projektet på Nord Streams hjemmeside – Besøgt d. 7. maj 2019. <https://www.nord-stream2.com/project/facts-myths/>

*samfundsøkonomiske effekt for det bornholmske samfund på 100 millioner kroner. Men det skal tages med alle mulige forbehold, siger Thomas Bendtsen*¹⁰³

Han bakkes op af Bornholms borgmester, Winnie Grosbøll fra Socialdemokratiet:

*”Man kan mene, hvad man vil om Nord Stream. Der er ingen tvivl om, at den vil give rigtig mange arbejdspladser til Bornholm, siger borgmesteren.*¹⁰⁴

Borgmesteren accepterer dog fuldt ud, at der her ikke er tale om en beslutning, der skal træffes på lokalt grundlag, og derefter drejes artiklen i en retning, hvor det igen er sikkerhedspolitik, der kommer først, eksemplificeret i artiklen ved et interview med tidligere udenrigsminister, Uffe Ellemann-Jensen:

*”Tanken om, at man skulle leje Rønne Havn ud på et tidspunkt hvor Bornholm nærmest er demilitariseret, synes jeg er temmelig fantasifuldt i den situation, der eksisterer i østersøregionen i øjeblikket. Det er man nødt til at tage højde for. Der er en underlig dansk tornerosestemning omkring alt det her. Puslingelandet, der hygger sig i smug. Østersøregionen er blevet et højspændingsområde. Det er vi nødt til at indrette os på. Det gælder også dem, der sidder med drømmen om at tjene penge på at leje kajplads ud.”*¹⁰⁵

Han fortsætter med at sige om Nord Stream:

*”Nord Stream 2 skal man ikke gøre sig nogen illusioner om. Det er først og fremmest et politisk og et sikkerhedspolitisk projekt. Det er ikke noget kommercielt projekt. Det er i det lys, man skal vurdere det.”*¹⁰⁶

Så fra at handle om de lokaløkonomiske muligheder for Rønne og Bornholm, bliver det hele drejet tilbage på sikkerhedspolitik igen, hvor den tidligere udenrigsminister i hvert fald ikke er i tvivl om hvilken type projekt der er tale om.

Senere i juni samme år, skrev Jyllands-Posten følgende via deres Watch Medier:

¹⁰³ Jyllands-Posten. *Rønne i klemme mellem Moskva og Berling*. 29. januar 2017.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Jyllands-Posten. *Rønne i klemme mellem Moskva og Berling*. 29. januar 2017.

¹⁰⁶ Ibid.

”Den Danske transportkoncern Blue Water Shipping har sikret sig en kontrakt på Nord Stream 2-projektet i Østersøen. Kontrakten har en værdi af næsten 300 mio. kr.”¹⁰⁷

Det er altså nogle enkelte indlæg, der behandler de økonomiske interesser, og fælles for dem er, at det oftest er, når der er danske interesser involveret. Det er dog helt tydeligt i forhold til framingen, at den økonomiske vinkel har en meget lav prioritet.

Tendenser

I anden del af analysen har nogle af de interessante tendenser bl.a. omhandlet USA's rolle og hvad der ligner en generel accept af, at Danmarks beslutning på området er enormt kompliceret. Til at starte med, vil jeg dog gerne påpege tydeligheden af, at emnet denne gang optræder langt mere i den offentlige debat, og derfor får langt mere opmærksomhed fra den bredere befolkning (og medierne). Det kan bl.a. ses via adskillige debatindlæg fra ”almindelige” borgere, hvilket jeg ikke så i den første periode. Derudover er der også udgivet en bog, der behandler godkendelsen af Nord Stream 1. Bogen, *Spionerne der kom ind med varmen*, er skrevet af journalist og forfatter Jens Høvsgaard, og omhandler, hvad der angiveligt har været et særdeles fordækt spil fra russisk side af, hvor man har bestukket og købt sig til indflydelse hos vestlige politikere i forbindelse med jagten på en godkendelse af Nord Stream 1. Særligt den tidligere tyske kansler, Gerhard Schröder bliver stillet i et kritisk lys. Men også danske politikere og danske firmaer som Rambøll, der stod for at lave den uvildige miljøredegørelse, bliver udsat for kritik. I den forbindelse bragte Politiken den 27. august en særartikel skrevet af bogens forfatter. Artiklen er på 4931 ord og er derfor den absolut længste artikel omkring Nord Stream. Høvsgaard skriver bl.a. omkring Rambøll:

”Da Rambøll skriver under på Nord Stream-kontrakten, er firmaet også involveret i planerne om at opføre et nyt hovedkvarter for Gazprom – en 396 meter høj skyskraber i Sankt Petersborg. Firmaet arbejder også sammen med Gazprom i Shtokman-feltet i Barentshavet, hvor der søges efter olie og gas, og satser ifølge den administrerende direktør, Flemming Bligaard Pedersen, på flere muligheder i Rusland.”¹⁰⁸

¹⁰⁷ Jyllands-Posten. *Watch Medier*. 23. juni 2017. Yderligere information via, <https://www.bws.net/da/media/news/2017/06/21/blue-water-awarded-logistics-contract-for-nord-stream-2>

¹⁰⁸ Politiken. *Spionerne der kom ind med varmen*. 27. august 2017.

”Og efter det vellykkede samarbejde om Nord Stream kommer der yderligere fart i Rambølls russiske ambitioner. I begyndelsen af 2010 bliver ingeniørfirmaet udpeget som hovedrådgiver på ombygningen af lufthavnen Polkovo tæt på Sankt Petersborg”¹⁰⁹

Ovenstående står i realiteten til fri fortolkning, men implicit kunne det godt tyde på, at Høvsgaard mener, at Rambølls rådgivning ikke har været så uvildig som den burde. Det er i hvert fald det indtryk de får hos Rambøll, og de svarer senere igen med et debatindlæg i Politiken skrevet af Morten Peick, der er Senior Group Director i Communication & Branding hos Rambøll gruppen. Han skriver bl.a. følgende:

”I artiklen Spionerne, der kom ind med varmen, Pol. 27.8., indikerer journalist Jens Høvsgaard, at Rambøll ikke levede op til sin rolle som uafhængig teknisk rådgiver på Nord Stream-projektet. Han antyder endvidere, at det samme gælder vores nuværende engagement som rådgiver på Nord Stream 2.”¹¹⁰

”Hvis Jens Høvsgaard har konkrete fakta, der dokumenterer, at arbejdet ikke var i overensstemmelse med de højeste branchestandarder, må han gerne lægge dem frem, så vi kan foretage de nødvendige interne undersøgelser. Hvad angår andre projekter, der nævnes for at rejse tvivl om vores uafhængighed, så var Rusland et fokusmarked for Rambøll frem til 2012, ligesom det var tilfældet for mange andre danske og internationale virksomheder.”¹¹¹

Rambøll savner altså bevisførelse for en række af de anklager, som de mener Høvsgaard kommer med. Generelt optræder bogen eller forfatteren i seks artikler i Jyllands-Posten, Politiken og Information, og det er kun debatindlægget fra Rambøll, der forholder sig kritisk til Høvsgaards anklager. Bogen har dog fået en del kritik, bl.a. fra ruslandskender Anna Libak, der kalder bogen *dårlig og smaskfuld med fejl*, men trods alt roser dens relevans, netop fordi, at de danske politikere ved bogens udgivelse (september 2017) befandt sig i en lignende situation med Nord Stream 2, som de tidligere havde gjort i forbindelse med Nord Stream 1.¹¹² Endnu mere kritisk

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Politiken. Debat: Nord Stream: Jo, vores rådgivning er uafhængig. 9. september 2017.

¹¹¹ Politiken. Debat: Nord Stream: Jo, vores rådgivning er uafhængig. 9. september 2017.

¹¹² Anmeldelse af *Spionerne der kom ind med varmen* af Anna Libak på Altinget.dk – Besøgt den 8. maj 2019. <https://www.alinget.dk/artikel/anna-libak-vi-vil-saa-noedigt-sige-nej-til-russerne>

forholder lektor hos Aalborg Universitet Mogens Rüdiger sig i sin anmeldelse af bogen. Han skriver bl.a.:

”Argumenterne for rørledningen interesserer ikke Høvsgaard. Argumenterne imod er kun interessante i det begrænsede omfang, de kan passes ind i spion-fortællingen, dvs. hvordan spionerne og deres skumle medsammensvorne – som er købt og betalt eller lokket i ”Honningfælder” osv. – forsøger at presse de politiske beslutningstagere til at bakke op om den nye rørledning.”¹¹³

Rüdiger er altså af den opfattelse, at Høvsgaard blot har ”plukket” efter behag i sin jagt på en fordækt agenda, og slutter af med følgende bemærkning:

”Alt i alt er det en tyndbenet og usammenhængende bog med et skræmmende ringe kendskab til de faktiske forhold i energisektoren og i øvrigt smækfyldt med fejl og misforståelser. At Gyldendal har udgivet denne bog er pinligt.”¹¹⁴

Der eksisterer altså en række kritiske røster i forhold til bogen og Høvsgaard, som Politikens anmelder, Henrik Kaufholz, ellers roser for hans *imponerende research*.¹¹⁵ Når nu Politiken vælger at lade Høvsgaard skrive en så stor artikel baseret på hans bog, kunne det have været interessant hvis de også i højere grad havde publiceret noget af kritikken imod den.

Foruden bogudgivelser og debatindlæg, blev jeg også præsenteret for den første meningsmåling foretaget af Megafon for TV2 og Politiken, udgivet den 30. marts 2017. Heri bliver de adspurgte danskere bedt om at svare på følgende spørgsmål: Hvilket af følgende udsagn om en eventuel russisk gasledning gennem dansk farvand er du mest enig i?

- Danmark bør sige ja såfremt den er økonomisk fordelagtig for Danmark: 33 procent.
- Danmark bør sige nej selv om den er økonomisk fordelagtig: 52 procent.
- Ved ikke: 15 procent.¹¹⁶

¹¹³ Anmeldelse af *Spionerne der kom ind med varmen* af Mogens Rüdiger på Historie-online.dk – Besøgt den 8. maj 2019. <http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/trafik-og-transport-videnskab-teknik/spionerne-der-kom-ind-med-varmen>

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Politiken. *Anm; Russisk gas og vestlig grådighed*. 2. september 2017.

¹¹⁶ Artikel vedrørende rundspørge foretaget af Megafon for Politiken og Tv2 – Besøgt d. 8 maj 2019. <https://politiken.dk/indland/art5893630/Danskerne-vil-stoppe-ny-omstridt-russisk-gasledning>

I alt deltog 1187 respondenter, og der tegner sig altså et billede af, at danskerne for overvejende er imod gasledningen, selvom den skulle vise sig at være økonomisk fordelagtig for Danmark. I forhold til teorien omkring hvor vigtig medierne er i forhold til at informere befolkningen om udenrigspolitiske spørgsmål, så peger denne meningsmåling i retning af, at den forholdsvis negative omtale af projektet i de valgte aviser står mål med befolkningens negative opfattelse af projektet. Det er ikke muligt for mig at bevise, at der i dette tilfælde eksisterer en sammenhæng, da jeg ikke har nogen beviser for, at respondenterne overhovedet læser nogle af de valgte aviser og lignende. Jeg kan blot konkludere, at forholdene stemmer overens i dette tilfælde i forhold til teorien. Selve artiklen prydes med en satiretegning af Roald Als, der viser Putin i bar mave ridende på en gasledning/drage/søslange hybrid med en riffel i hånden.¹¹⁷

Grunden til, at Politiken bringer artiklen er, at de inden for et par uge fra artiklens udgivelse forventer, at den officielle ansøgning fra Nord Stream vil lande i Danmark. Artiklen er meget kritisk i forhold til Nord Stream 2, men de giver dog i slutningen plads til, at den modsatte side også bliver hørt:

"[...] på et pressemøde torsdag argumenterede den russiske præsident Putins tidligere stabschef og nuværende særlige repræsentant for transport og miljø, at Nord Stream intet har at gøre med politik. "Hvor længe har Nord Stream 1 været i funktion, og har den gjort nogen skade, nogen

¹¹⁷ Bilag 3.

*miljømæssig skade? Svaret er meget enkelt: Nej, det har den ikke. Har I færre fisk? Nej. Har noget forandret sig? Nej, det har det ikke,” sagde Sergej Ivanov.*¹¹⁸

Der bliver dog ikke svaret på forsvaret fra Ivanov. Som skrevet, så har anden målingsperiode vist, at problematikken om Nord Stream 2 fylder mere i den offentlige debat for den almindelige dansker, end tilfældet var i forhold til Nord Stream 1. Det baserer jeg på antallet af artikler, at der nu foretages meningsmåling, at der er udgivet en bog og skrevet en række debatindlæg, ikke kun fra politikere og andre interessenter, men også fra ”almindelige” danskere. Debatindlæggene hælder lidt til begge sider i forhold til, om man skal sige ja eller nej til Nord Stream 2. De spænder også i seriøsitet, fra indlæg der foreslår en rute tværs over Bornholm, så Danmark kan opkræve transportafgift ligesom Ukraine,¹¹⁹ men også længere velgennemtænkte indlæg der mener, at vi bør sige ja, fordi gasledningen under alle omstændigheder kommer.¹²⁰

Det er dog stadig politikerne, der fylder mest i debatten, og denne gang er det tydeligt, at projektet ikke kun anses som værende et spørgsmål om procedure blandt nogle af de mest indflydelsesrige politikere. Både statsminister Lars Løkke Rasmussen, udenrigsminister Anders Samuelsen og forsvarsminister Claus Hjorth Frederiksen optræder ofte med meninger og interviews i forhold til Nord Stream 2. Det var der ikke meget af i forbindelse med den første målingsperiode, men det kan forklares ved, at emnet denne gang er underlagt en langt større bevågenhed, og hvad der ligner en generel konsensus af, at der nu for alvor er gået storpolitik i sagen. Særligt den amerikanske regering, og dens modstand mod Nord Stream 2 er i anden målperiode meget tydeligere i debatten. Hvordan deres rolle skal ses, er der dog lidt delte meninger om. Amerikanerne selv, her repræsenteret af Senator John Barrasso, giver generelt udtryk for følgende holdning:

”Senator John Barrasso har i et læserbrev i The New York Times forklaret, at Nord Stream 2 ”vil gøre regionen mere sårbar over for (russisk) tvang”. Barrasso fortsætter: ”Når Putin ser på naturgas, så tænker han på politik, han tænker på penge, og han tænker på magt. Det er i USA’s

¹¹⁸ Politiken. *Danskerne vil stoppe ny omstridt russisk gasledning*. 30. marts 2017.

¹¹⁹ Politiken. *Debat: Læserne mener: Gashane på Bornholm*. 20. oktober 2018.

¹²⁰ Jyllands-Posten. *Debat: Sig nu ja til Nord Stream 2*. 22. juni 2018.

sikkerhedsinteresse at hjælpe vores allierede med at reducere deres afhængighed af russisk energi”, skriver Barrasso.¹²¹

Han giver dog også udtryk for, at der ligger store amerikanske økonomiske interesser bagved denne bekymring for allieredes energiforsyning:

”I forslagene til Kongressen om sanktioner mod Nord Stream 2 nævnes det direkte, at det radikale skridt skal kombineres med en ”forstærkelse af NATO-medlemslandenes og partnerlandenes energiforsyninger” og ”en forøgelse af amerikansk energiekspport til disse lande”. Hovedmanden bag forslagene, John Barrasso, får blandt andet kampagnestøtte fra de amerikanske energikoncerner, der har store interesser i fracking-industrien i USA.”¹²²

Politiken fortsætter denne vinkel i en artikel fra 11. februar 2019, hvor de bl.a. interviewer seniorforsker hos Dansk Institut for Internationale Studier, Hans Mouritzen, der udtaler følgende til avisen:

””Den amerikanske præsident er jo mildest talt upåvirket af hensynet til allierede; det har han vist adskillige gange,” siger seniorforskeren. Han mener ikke, at Danmark i spillet om energiforsyningen til Europa kan opnå særlige fordele i Det Hvide Hus ved at følge det amerikanske pres.”¹²³

På trods af, at Politiken overordnet framer dækningen af Nord Stream 2 i et forholdsvist negativt lys, så er der flere eksempler på, at de er endnu mere mistroiske omkring de bagvedliggende amerikanske interesser i forhold til Nord Stream 2. Amerikanske interesser bliver også berørt i de andre aviser, men det er tydeligst i Politiken.

Hvad der er kendetegnet for alle de valgte aviser, er en accept af, at dette er et meget kompliceret dilemma for den danske stat. Et bredt udsnit af overskrifterne lyder f.eks. *Et tilbud man ikke kan afslå¹²⁴, En lose-lose situation¹²⁵, Danmark kan næppe stoppe en russisk gasledning¹²⁶ og Et dansk nej vil ikke forsinke gasrørledning.¹²⁷* Omdrejningen i den vinkel er problematikken med, at hvis

¹²¹ Politiken. *Nord Stream 2: USA truer med handelskrig mod EU's allerstørste selskaber*. 27. august 2018.

¹²² Ibid.

¹²³ Politiken. *Forsker: Danmark og regering dummer sig ved at forhindre de omstridte Nord Stream 2-gasledning gennem dansk farvand*. 11. februar 2019.

¹²⁴ Weekendavisen. *Et tilbud man ikke kan afslå*. 24. august 2018.

¹²⁵ Weekendavisen. *En lose-lose situation*. 31. marts 2017.

¹²⁶ Information. *Analyse: Danmark kan næppe stoppe en russisk gasledning*. 11. august 2018.

¹²⁷ Jyllands-Posten. *Nord Stream 2: Et dansk nej vil ikke forsinke gasrørledning*. 28. maj 2018.

man med begrundelse i sikkerhedspolitiske bekymringer afviser Nord Stream 2's oprindelige linjeføring igennem dansk territorialfarvand, så er man mere eller mindre tvunget til alligevel at skulle acceptere en ny rute enten nord eller syd for Bornholm, der kun vil gå igennem den danske eksklusive økonomiske zone, og derved ikke kan afvises som følge af sikkerhedspolitiske bekymringer. Muligheden for at afvise rørledninger som følge af sikkerhedspolitiske bekymringer blev en realitet, da Folketingets partier enstemmigt¹²⁸ vedtog en ændring af kontinentalsokkeloven den 30. november 2017, der netop gjorde det muligt. Det væsentligste i ændringen er § 3 a. "Nedlæggelse af elkabler og rørledninger til transport af kulbrinte på dansk søterritorium kræver tilladelse meddelt af energi-, forsynings- og klimaministeren, inden nedlæggelse påbegyndes. Stk. 2 Tilladelse omfattet af stk. 1 kan kun meddeles, hvis det er foreneligt med rigets udenrigs-, sikkerheds- og forsvarspolitiske interesser."¹²⁹ Alle partierne i Folketinget valgte at stemme for lovændringen, også Dansk Folkeparti, der egentligt er positive i forhold til Nord Stream 2. De valgte dog at sige ja, da det ville øge Danmarks råderet over dets eget territorie. Dansk Folkepartis energiordfører, Mikkel Dencker, udtalte dog i den forbindelse ifølge Information, at det havde *set kønnere ud, hvis vi havde haft lovforslaget for tre år siden, da der ikke var nogen, der havde hørt om Nord Stream 2.*¹³⁰ Som følge af denne lovændring blev det derfor muligt at afvise Nord Stream 2, så længe den går igennem dansk søterritorium. Problemet er, at Nord Stream blot kan ansøge om en rute nord eller længere syd om Bornholm, og derved kan Danmark altså ikke forhindre den alligevel. Weekendavisen skrev i den forbindelse således: *"Derudover har de danske myndigheder faktisk allerede i forbindelse med de oprindelige Nord Stream-forhandlinger sidst i 00'erne vurderet, at "Danmark under alle omstændigheder ville være internationalt forpligtet til at godkende et konkret forslag til linjeføring nord om Bornholm". Det understregede Energi-, Forsynings- og Klimaministeriet i marts 2017, efter at der i en artikel i Politiken "blev efterladt det indtryk, at Danmark kunne have sagt nej til Nord Stream-projektet." Det kunne Danmark altså ikke.*¹³¹

¹²⁸ 106 for, 0 imod og 0 der hverken var for eller imod lovforslaget. Folketinget besøgt den 28. maj 2019.

<https://www.ft.dk/samling/20171/lovforslag/l43/index.htm>

¹²⁹ Lovændringen som pdf - Besøgt den 8. maj 2019.

https://www.ft.dk/ripdf/samling/20171/lovforslag/l43/20171_l43_som_vedtaget.pdf

¹³⁰ Information. *Folketinget vedtager lov, der kan bremse Nord Stream 2*. 1. december 2017.

¹³¹ Weekendavisen. *Et tilbud man ikke kan afslå*. 24. august 2018.

Foruden det komplicerede ja eller nej til ruten fra dansk side af, så har aviserne også haft fokus på EU's rolle i striden. Der har fra starten fra dansk side af været et ønske om, at det var EU, der skulle forhandle i forhold til Nord Stream, men EU's regler på området omfattede (indtil fornyeligt) kun gasledninger, der løber over land. Dette blev ændret ved en ændring af EU's gasdirektiv den 13. februar 2019, så gasledninger, der løber over havbunden, også er underlagt de samme konkurrenceregler som gasledninger på land. Reglerne går i grove træk ud på, at et firma (Gazprom) ikke må eje en rørledning og samtidig have eneret på at levere gassen.¹³² I den forbindelse er Information ude med en form for hyldest til det danske diplomati, da de mener Danmark har en stor andel i det nye gasdirektiv fra EU. Både fordi de, sammen med Sverige, gentagende gange har anmodet EU om at finde en løsning, men også for at forhale beslutningen så lang tid i Danmark, eksemplificeret ved ændringen af kontinentalsokkeloven, at EU havde tid til netop at finde en løsning. I den forbindelse skriver journalist Mathias Ertmar Mencke den 14. februar:

*"Tag ikke fejl: uden det indenrigspolitiske spor havde det ikke været muligt for Danmark at forhale ansøgningsprocessen så tilpas længe, at Danmark nu kan høste frugterne af det udenrigspolitiske spir med fællesaftale i EU. Og lur mig – hvis ellers ikke Washington protesterer for meget – så dukker Anders Samuelssens (LA) sikkerhedspolitiske indstilling til Energistyrelsen meget snart op og godkender Nord Stream 2's oprindelige ansøgning om en linjeføring gennem dansk farvand syd for Bornholm."*¹³³

Generelt for alle aviserne er, at de omtaler nyheden om ændringen i EU's gasdirektiv, som værende enormt positivt for Danmark. Indtil videre har Mencke ikke fået ret i sin forudsigelse omkring en snarlig godkendelse, og noget kunne tyde på, at der kommer til at gå længere tid, da endnu en linjeføring af Nord Stream 2 er blevet mulig. Dette er sket efter Danmark og Polen endelig er blevet enige om de to landes sø grænser, og derfor kan Danmark i realiteten forhale processen endnu mere, hvis de vil. Politiken skrev følgende den 9. marts 2019:

"Ifølge FN's havretskonvention har Danmark i udgangspunktet pligt til at tillade gasrørledninger på havbunden inden for Danmark såkaldte eksklusive økonomiske zone. Men det fremgår også af

¹³² Information: *Danmark har stor andel i aftalen om Nord Stream 2*. 14. februar 2019.

¹³³ Ibid.

*konventionen, at de danske myndigheder har pligt til at sikre en beskyttelse af blandt andet miljøet, fremhæver professor i havret Yoshifumi Tanaka fra Københavns Universitet. "Danmark kan derfor om nødvendigt foreslå en alternativ linjeføring af en rørledning i den danske eksklusive økonomiske zone, men det beror på et skøn fra Danmark", siger han."*¹³⁴

20 dage senere kunne Jyllands-Posten så berette om, at Danmark netop havde bedt Nord Stream 2 om at undersøge den nye sydlige linjeføring igennem, hvad der populært kaldes for "den polske banan", så det er derfor muligt, at der nu går endnu længere tid, før ansøgningen endeligt bliver godkendt.¹³⁵

For kort at opsummere anden del af analysen, så bærer dækningen præg af, at den er blevet mere omfattende end ved første måling. Det virker naturligt i forhold til det markant dårligere forhold til Rusland. På trods af mange neutrale nyhedsartikler, så vurderer jeg stadig, at dækningen har været overvejende negativ, idet der er markant flere negative end positive artikler. Politiken og Jyllands-Posten fører an i den mest kritiske dækning af Nord Stream 2 i denne del af analysen. Weekendavisen er lidt mere neutrale, og Information står igen bag den mest positive del af dækningen, dog mindre end ved første måling. Som udgangspunkt vurderer jeg, at Jyllands-Posten har rykket sig mest, da deres dækning er blevet markant mere negativ end før. Sikkerheds- og udenrigspolitik er ved denne måling igen det gennemgående tema, kun med enkelte artikler, der fokuserer på økonomi og andre vinkler, som eks. miljø. Generelt mener jeg, at det i artiklerne er tydeligt at se, at der ikke har eksisteret nogen stor tværpolitisk debat i forbindelse med Nord Stream 2. Alle partierne med undtagelse af Dansk Folkeparti har været modstandere af gasrørledningen, derfor har jeg blandt de analyserede artikler ikke fundet noget, der giver udtryk for et politisk modspil på Christiansborg. Selvom Dansk Folkeparti har været positivt indstillet, så har de i de valgte aviser ikke behandlet emnet som en mærkesag, som de for alt i verden ville kæmpe for, blev gennemført. Dette er bedst eksemplificeret ved ændringen af kontinentalsokkeloven.

Det sidste nye i forbindelse med Nord Stream 2 per dags dato (14. maj 2019) er, at Nord Stream har klaget til Energiklagenævnet over Energistyrelsens nye anmodning om undersøgelsen af en

¹³⁴ Politiken. *Gasrør i Østersøen: Pludselig er "den polske banan" blevet en mulighed.* 9. marts 2019.

¹³⁵ Jyllands-Posten. *Nyt krav til Nord Stream 2 kan forsinke projektet.* 29. marts 2019.

evt. rute i "Den polske banan" syd for Bornholm. Energistyrelsen fastholder, at de skal sikre, at man vælger den rute, der er miljø- og sikkerhedsmæssigt mest optimal.¹³⁶ De har derfor anmodet firmaet om at undersøge den sydlige rute, da de umiddelbart vurderer, at den vil være mere hensigtsmæssig i forhold til miljø og skibsfart. Nord Stream hæfter sig derimod ved, at den lovpligtige rapport om virkninger på miljøet som Rambøll har foretaget for selskabet, konkluderer, at den nordlige linjeføring kun vil medføre små påvirkninger for skibstrafik og miljøet. Derfor forventer Nord Stream ifølge Politiken, at Energistyrelsen *straks giver tilladelse til den nordvestlige rute* i stedet for at kræve endnu en rute undersøgt.¹³⁷

3.1.3 Opsamlende Delkonklusion

Jeg blev ret overrasket over, at dækningen af Nord Stream 2 ikke var mere negativ rent procentmæssigt end Nord Stream 1. Det kan som nævnt skyldes flere forskellige faktorer, såsom udskiftning af journalister og lignende. Fælles for de to projekter er dog, at de bliver portrætteret mere negativt end positivt. Derudover kan jeg konkludere, at opmærksomheden omkring Nord Stream 2, har været betragteligt større, og det er som nævnt min opfattelse, at det i høj grad skyldes det nyligt forværrede forhold til Rusland. Netop forholdet til Rusland synes også at være til grund for den geopolitiske frame, som har været altdominerende blandt de valgte aviser. I enkelte tilfælde er der også blevet plads til økonomi og lignende, men det fylder ikke meget i den generelle dækning. Jeg mener dækningen af de to projekter som udgangspunkt er bedre end jeg havde forventet. Jeg havde forventet en næsten fuldstændig ensidet dækning, og det har den altså ikke været. Den har generelt været markant mere negativ end positiv, med undtagelse af i Information, men ikke i sådan en grad, at jeg endnu kan fastslå, at der har eksisteret en form for diskurs på tværs af aviserne, der har haft til formål at sætte Nord Stream i et dårligt lys. Et projekt vedrørende transport af fossilebrændstoffer vil næppe vinde nogen form for popularitetskonkurrence i vores del af verdenen, men har de valgte aviser givet nok plads til, at alle aktørerne er blevet tilstrækkeligt hørt? Det er noget af det jeg vil diskutere før jeg præsenterer min endelig konklusion.

¹³⁶ Politiken. *Nord Stream klager over dansk afgørelse*. 2. maj 2019.

¹³⁷ Politiken. *Nord Stream klager over dansk afgørelse*. 2. maj 2019.

3.2 Diskussion

Jeg vil dele diskussionen op i tre dele. I hver af de tre dele vil jeg diskutere aspekter, som jeg er stødt på i løbet af min analyse. Det første aspekt er aktørerne. Her vil jeg diskutere, hvilken rolle de forskellige aktører har spillet, og i hvilken grad de har fået tilstrækkelig medietid. Det er særligt Nord Stream som er interessant, da de andre aktører i form af politikerne er stærkt repræsenteret i kildematerialet. Det andet aspekt er politikken i pressen. Her vil jeg diskutere analysen i forhold til min forskningslitteratur, særligt omkring mediers rolle i politik. Tredje aspekt jeg vil diskutere, er de gennemgående frames, jeg har set i analysen.

Aktørerne

At den danske presse har et stort fokus på danske politikere og deres udtalelser, kommer ikke som nogen overraskelse men i situationen med Nord Stream 2, hvor der reelt set ikke eksisterer en politisk opposition til partiernes modstand mod projektet, er det så overhovedet muligt at lave en upartisk dækning? Enkelte gange er Nord Stream, enten i form af talsmænd, russiske politikere eller Gazproms ledelse kommet til orde i de valgte aviser. De har fastholdt, at projektet er økonomisk, men at kritikken er politisk motiveret. Omvendt har de danske politikere i de valgte aviser, med undtagelse af enkelte fra Dansk Folkeparti, givet udtryk for, at Nord Stream 2 i høj grad er et politisk redskab. I forhold til kritikken omkring, at Nord Stream 2 skulle øge EU's afhængighed af russisk gas, så er Nord Stream af en helt anden holdning. For dem at se, er det Rusland som er absolut mest afhængig af gassen. De begrundet i deres pressemateriale denne holdning, ved bl.a. at påpege, at EU's 22 LNG-terminaler ville kunne importere 50% af den nuværende efterspørgsel på gas, men at de kun importerer 27%. For dem handler det mere om at se på projektet som en styrkelse af EU's muligheder for import af gas, og ikke nødvendigvis en afhængighed fra et enkelt land.¹³⁸ Flere af de danske politikere har i de valgte aviser ligeledes haft den gennemgående bekymring, at Nord Stream 2 vil blive brugt som et politisk våben af Rusland. Til den påstand forklarer Nord Stream, at det er EU, der nærmere bruger gasrørledningerne til

¹³⁸ Nord Stream – Fakta og Myter omkring Nord Stream 2 – Nord Streams hjemmeside besøgt den 22. maj 2019 – Under "Nord Stream 2 increase the dependency on Russia". <https://www.nord-stream2.com/project/facts-myths/>

politiske formål. De mener, at på grund af EU's stærke diversificering af energimarkedet, så er det Rusland der i større og større grad skal forsvare sin plads indenfor EU-markedet.¹³⁹

At Nord Stream forholder sig til de opstillede problemstillinger er i hvert fald tydeligt i materialet på deres hjemmeside. Det har ikke været lige så tydeligt i de valgte aviser. Her kan det måske diskuteres, hvorvidt Nord Stream har været gode nok til at tage til genmæle via pressen. Uanset hvad, så rejser det nogle spørgsmål i forhold til, om Nord Stream 2 er godt eller skidt for Danmark og Europa, og dækningen i de valgte aviser peger i overvejende grad i retning af, at det vil være skidt. For mig at se, er det lidt underligt, at politikerne, i hvert fald i de valgte aviser, tilsyneladende affærdiger Nord Streams forklaringer. Særligt ideen om, at denne større samhandel er til nytte for freden, med henvisning til sammenligningen mellem Schumanerklæringen og det tidlige europæiske samarbejde i Kul- og Stålfællesskabet. Netop fordi historien indtil videre har vist os, at jo mere vi handler sammen, desto mindre vil vi bekriige hinanden, af den simple årsag at det ikke kan betale sig. Derudover er det interessant, at der i denne klimatid ikke har været mere fokus på miljøaspekterne i Nord Stream 2. Ifølge firmaet selv, er EU nødsaget til at øge andelen af gas i dets samlede energimix, hvis de vil nå deres klimamål. Her vil Nord Stream 2 alene kunne nedbringe EU's årlige udledning af CO₂ med 160 mio. tons (svarende til 15% af EU's samlede udledning i energisektoren), hvis gassen afløser kul. Her er de af den opfattelse, at Nord Stream 2 vil være den klart mest miljøvenlige metode at fragte naturgas til Europa på, da det er en direkte rute fra verdens største gasreserver, direkte til hjertet af Europa. Alternativet ifølge Nord Stream, er kul og skifergas (der bl.a. i USA bruges til at lave LNG), og det er langt mere forurenende.¹⁴⁰ I en tid hvor Tyskland bl.a. skal udfase sine atomkraftværker, og netop har besluttet sig for, at kul samtidig skal udfases i 2038, så er der meget, der taler for, at netop naturgas vil være det ideelle og mindst forurenede alternativ, indtil behovet med tiden forhåbentligt ville kunne dækkes af vedvarende ren energi.¹⁴¹ Det kan derfor undre, at der ikke har været mere fokus på den tilsyneladende positive vinkel som Nord Stream 2 også kan have. Igen kan det handle om, at Nord Stream simpelthen ikke har været gode nok til at profilere sig i de danske aviser. Det kan

¹³⁹ Nord Stream – Fakta og Myter omkring Nord Stream 2 – Nord Streams hjemmeside besøgt den 22. maj 2019 – Under "*Nord Stream 2 is used by Russia as a political weapon*". <https://www.nord-stream2.com/project/facts-myths/>

¹⁴⁰ Nord Stream – Fakta og Myter omkring Nord Stream 2 – Nord Streams hjemmeside besøgt den 22. maj 2019 – Under "*Nord Stream 2 is against the EU's climate goals*". <https://www.nord-stream2.com/project/facts-myths/>

¹⁴¹ Nyhedsartikel omkring Tysklands beslutning at udfase kul i 2038 – Besøgt den 23. maj 2019. <https://www.berlingske.dk/internationalt/historisk-kraftanstrengelse.-efter-atomkraft-vinker-tyskland-nu>

naturligvis også være, at de slet ikke har prioriteret det, men i forhold til deres pressemateriale ser det ikke ud til at være intenderet. Det kan dog også skyldes, at de danske medier har haft en større interesse i at publicere og fremhæve de problematiske aspekter ved Nord Stream 2, da der angiveligt har været en større interesse i netop disse, som følge af det dårlige forhold til Rusland.

Generelt er der dog flere forskere og eksperter, der taler positivt for Nord Stream. De har bare ikke været specielt synlige i den undersøgte dækning. Eksempler på disse er blandt andet Hans Mouritzen, der er seniorforsker hos Dansk Institut for Internationale Studier, og Reiner Perau der er direktør i Dansk-Tysk Handelskammer. Mouritzen argumenterer blandt andet for, at vi har brug for et godt forhold til Tyskland, som er vores største handelspartner, og som minimum et tåleligt forhold til Rusland.¹⁴² Med dansk deltagelse i NATO's Enhanced Forward Presences kampgrupper i Baltikum, og danske skibe der deltager i NATO's missilforsvarsøvelser i Østersøen, så er det svært at se os som specielt russiskvenlige. En af grundene til, at det er vigtigt vi er på talefod med Rusland, er ifølge Mouritzen, at Rigsfællesskabet i de kommende år skal forhandle grænsedragning i Polarhavet med Rusland. Her har erfaringerne fra Norge vist, at man kommer længst med et godt forhold.¹⁴³ Reiner Perau læner sig mest op ad argumentationerne omkring vigtigheden af gas i Tysklands overgangsperiode til vedvarende energi, men han forholder sig også ganske enkelt til, at EU's behov for gas stiger i takt med, at EU's egen produktion er faldende. Han mener generelt, at Nord Stream 2 i sidste ende vil komme hele EU til gode i form af lavere gaspriser.¹⁴⁴ På trods af flere saglige argumenter fra forskere og eksperter, så har politikerne og medierne i allerhøjeste grad fastholdt deres kritik og bekymring for projektet, og det leder mig frem til næste aspekt i diskussionen.

Politiken i pressen

Her vil jeg inddrage Erik Albæk og Claes H. de Vreeses teori om, at medierne i et moderne demokrati skal være garant for bl.a. informationssortering og præsentation. Her mener jeg, at jeg i de valgte aviser kun i begrænset omfang er blevet præsenteret for information, der behandler andre aspekter i sagen end det sikkerhedspolitiske. I forhold til hvem der har mest magt til at

¹⁴² Hans Mouritzens analyse af hvorfor Danmark bør sige ja til Nord Stream 2. Besøgt den 23. maj 2019. <https://www.diis.dk/publikationer/danmark-spillet-nord-stream-2>

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Reiner Perau giver tre gode grunde til hvorfor Nord Stream 2 er en god ide for Europa. Besøgt den 23. maj 2019. <https://www.handelskammer.dk/dk/newsroom/artikler/tre-gode-grunde-til-en-gasledning-under-oestersoen/>

placere et problem på dagsordenen, er det min opfattelse, at der ikke nødvendigvis er tale om enten politikere eller medier, men en kombination af disse. I tilfældet med Nord Stream 1, hvor Lars Løkke Rasmussen og Per Stig Møller ikke gav udtryk for, at det var geopolitik, blev det alligevel behandlet sådan; i høj grad på grund af en politisk opposition anført af Jeppe Kofod, der netop mente at det var tilfældet. Det var der ikke tale om i forbindelse med Nord Stream 2, da den generelle konsensus på Christiansborg (med undtagelse af DF) var, at det netop var et spørgsmål om geopolitik og man derfor skulle forsøge at stoppe eller i det mindste forsinke projektet. Det mener jeg tjener som et eksempel på det sammenspil, der eksisterer mellem medierne og politikerne. Jeg er derfor tilbøjelig til at være enig med Albæk og de Vreese i deres "protest" over, at det ikke er medierne, der har meget magt, men politikerne, fordi deres indflydelse på hvad der bliver skrevet i medierne, er så stor. Det kan være et problem, når medierne, ifølge Anna-Lisa Sayuli, Ingemar Elander og Rolf Lidskog, har så stor indflydelse på, hvor almindelige borgere får deres information fra, måske specielt vedrørende udenrigspolitiske emner, som for mange kan være svære at overskue eller have tilstrækkelig viden omkring. Hvis man lavede en lignende analyse omkring et andet emne, som f.eks. placering af nye supersygehuse, så ville den almindelige befolkning muligvis have et bedre personligt grundlag for at vurdere om, hvorvidt en placering var givtig for samfundet og dem selv, eller den var det modsatte. Det er her min opfattelse, at en sådan analyse højst sandsynligt ville vise en mere facetteret dækning, da der ville være en stor andel af politikere, der var uenige i placeringen, og der ville muligvis også være mange almindelige borgere, der kom i fokus i dækningen, da de nu ville få langt til nærmeste sygehus. Det ville formentlig medføre at dækningen i højere grad tog højde for fordele og ulemper. Når det nu drejer sig om, hvor et gasrør på bunden af Østersøen skal placeres, så er befolkningen fuldstændig afhængige af den information, der præsenteres i medierne, og her har den efter min opfattelse ikke været facetteret nok. Det er ikke nødvendigvis kun mediernes skyld, men hvis der ingen interesseorganisationer eller oppositionspolitikere er til at danne modspil mod den eksisterende dagsorden, så skal den jo helst komme fra medierne, da de, ifølge de Vreese og Albæk også leverer information til politikerne. Hvis politikerne ikke får præsenteret de positive aspekter og muligheder ved Nord Stream, så er det måske ikke så overraskende, at det drukner i storpolitik. Generelt burde der være et større fokus på at få eksperterne og forskerne frem i de danske aviser og ikke kun når deres udtalelser matcher en politisk dagsorden eller en opposition

mod denne. I forhold til at se på aviserne individuelt, så har fortalere for Nord Stream fået mest spaltepads i Information, men her kan man argumentere for, at de bekymringer, som står så klart og tydeligt i de andre aviser, underligt nok ikke får meget spaltepads. Det synes paradoksalt i forhold til hvilke vælgere der læser Information. Som nævnt i metodeafsnittet har Enhedslistens vælgere Information som en af deres foretrukne aviser, men partiet har generelt været kritisk i forhold til Nord Stream. Dansk Folkepartis politik har i dette tilfælde passet bedst på Informations artikler, da de begge er forholdsvis venligt stemt, dog ikke nødvendigvis af de samme årsager. I forhold til Nord Stream 1 var det interessant, at Politiken som var blandt de foretrukne aviser hos den daværende opposition, lagde sig meget tæt op ad oppositionens kritik og vinkling af Nord Stream 1. De mente, det var et spørgsmål om storpolitik, og at der var en risiko for, at den demokratiske proces ikke var blevet overholdt. Omvendt forholdt det sig med Jyllands-Posten, der var blandt den foretrukne avis hos de daværende regeringspartier (V og K). De lagde sig meget tæt op ad statsministerens og udenrigsministerens forklaring omkring, at det mere var en procedure sag, hvis lykkelige bivirkning var et bedre forhold til Rusland. I forhold til Nord Stream 2 har begge aviser igen været forholdsvis i overensstemmelse med deres "politiske læsere", eneste forskel var, at denne gang var de enige. Weekendavisen er som nævnt generelt en avis der befinder sig omkring centrum-højre, og de har i begge perioder været udpræget negative. Det er lidt interessant, for jeg havde en forventning om, at de ville se på Nord Stream fra en mere positiv side, nu hvor det generelle pressebillede tegnede sig for det mest negative. Det vidste sig ikke at være tilfældet. De bryster sig af at komme med andre vinkler på nyhederne, og det gjorde de til dels også ved at belyse problematikken om Nord Stream i forhold til andre russiske gasprojekter osv. Det er dog min opfattelse, at deres dækning har været meget tæt på den generelle dækning i de store dagsaviser Jyllands-Posten og Politiken. Hvorfor de forskellige aviser har dækket Nord Stream som de har, kan i høj grad skyldes de journalister og redaktører, der har været ansat på de givende tidspunkter. Det er heller ikke mit indtryk, at aviserne decideret er gået imod deres målsætning om at være partipolitisk uafhængige, da jeg både har fundet tilfælde, hvor partipolitikken passer med avisen (Jyllands-Posten og Politiken) og hvor den ikke gør (Information). Havde emnet f.eks. drejet sig om klimapolitik, havde resultatet formentlig været et

andet. Her ville Informations dækning af klimastof passe meget godt på Enhedslistens klimapolitik, så der ville det være modsat.¹⁴⁵

De gennemgående frames

Når nu de valgte aviser har fokuseret overvældende meget på de stor- og sikkerhedspolitiske aspekter, så har de dermed, direkte eller indirekte, valgt en frame for hvordan Nord Stream skal ses. Som professor i medier og kommunikation Robert Entman siger, så består framing i at udvælge og fremhæve nogle aspekter fra erfaringsverdenen, og her er det tydeligt, at der på tværs af aviserne har eksisteret en frame, der har behandlet de to rørledningsprojekter (særligt Nord Stream 2), som noget der har betydning for Danmarks sikkerhed og rolle i verdenssamfundet. De har derfor i allerhøjeste grad været med til at definere, at der her var et problem, hvilket er en af "framingsroller".

I forhold til Entmans eksempel med den tidligere "Koldkrigs-frame", der eksisterede i USA under den Kolde Krig, så kan man ikke tale om, at noget lignende har gjort sig gældende i forhold til de valgte avisers dækning af de to Nord Stream projekter. Det skyldes bl.a. Informations forholdsvis positive dækning, men også som følge af, at dækningens storpolitiske karakter ændrer sig. Selvom der er fokus på geopolitik i begge dækningsperioder, så er der forskel på dem. I første periode var der f.eks. fokus på et bedre forhold til Rusland (i f.eks. Jyllands-Posten) og Ukraine og Ruslands gasstrid i 2009 (Politiken og Weekendavisen). I anden dækningsperiode var der i stedet mere fokus på en decideret bekymring for russisk indflydelse i Europa. En af de frames, der er gået igen, er naturligvis Ruslands ageren i Ukraine, og når det bliver sat i forbindelse med Nord Stream, så er det forventeligt, at det giver negative associationer. I forhold til vores forestillingsunivers, så har Rusland i perioden primært været i medierne på baggrund af negative nyheder i forbindelse med enten Ukraine, Syrien eller demokratiske problemer. Det er derfor muligt, at vi i den forbindelse per automatik forbinder Nord Stream med noget dårligt, eftersom vi associerer den med Rusland. Denne associering kan forekomme både hos afsender, modtager, i tekst og i kulturen, og det kan derfor have haft en indflydelse på, hvorfor projekterne er blevet fremstillet mere negativt end positivt.

¹⁴⁵ Fra tidligere projekt i modulet miljøhistorie. *Parisaftalen i Information og Weekendavisen – Miljøsociologiske diskurser i klimadebatten*. Niklas Nedergaard 2017.

Nogle af de faste vendinger og nøgleord der er gået igen, er ord som *kontroversiel*, *omstridt* og *problematiske*. Gasledningen er kontroversiel og omstridt, og forholdet til Rusland er problematisk. Det er eksempler på frames i artiklerne (teksten), der er med til at frame dækningen, for hvis vi bliver ved med at læse, at gasledningerne er kontroversielle, så bliver de i sidste ende kontroversielle. Det er på trods af, at der, ifølge den tidligere russiske stabschef, Sergej Ivanov, ikke har været nogle problemer eller noget kontroversielt ved Nord Stream 1, som har været i drift siden 2011.¹⁴⁶ En særlig vending som også er blevet brugt adskillige gange, er den, at Rusland eller Gazprom skulle have *lukket for varmen*. Vendingen blev hyppigst brugt i forbindelse med gasstriden i 2009, hvor særligt det faktum, at det var vinter, ser ud til at have forstærket budskabet. De valgte avisers formulering giver et indtryk af et stort og mægtigt naboland der skruer på termostaten, og derved får hele Sydøsteuropa til at fryse. Her giver framingen specifik opmærksomhed til denne ene del af den beskrevne virkelighed, og der bliver ikke fokuseret ret meget på om hvorvidt Ukraine f.eks. har betalt sine gasregninger, eller om de lever op til deres kontraktmæssige forpligtelser i forbindelse med gasledningerne der løber igennem landet. På den måde bortledes opmærksomheden, da en del af hvad der kunne være årsagsforklaringer udelukkes, og derved styres publikums forståelse i en specifik retning.

I forhold til fortolkende frames, så er det som nævnt i teori afsnittet, lige så afgørende hvad de udelukker, som hvad de inkluderer. Ved ikke at give ret meget plads til problematikkerne og fordelene omkring miljø og de økonomiske gevinster, som Danmark kunne have fået del af, så er avisernes valg af framing med til at tegne et billede af Nord Stream i offentligheden. Det skyldes ifølge Entman, at modtagerne af informationen påvirkes, hvis de kun bliver præsenteret for enkelte fortolkninger af et problem, og som følge deraf, kun får ringe eller ingen information om alternativerne. Da politikerne ifølge de Vreese og Albæk i ligeså høj grad er afhængig af mediernes informations-sortering som almindelige borgere, så giver det indtrykket af, at der er tale om en negativ spiral mht. synet på Nord Stream i forhold til den overordnede dækning.

¹⁴⁶ Politiken. *Danskerne vil stoppe ny omstridt russisk gasledning*. 30. marts 2017.

Kapitel 4 Konklusion

4.1 Konklusion

Målet med dette speciale var at undersøge dækningen af Nord Stream 1 og 2 i de danske aviser. I den forbindelse lød min problemformulering:

Hvordan adskilte dækningen af de to Nord Stream projekter sig i de danske aviser?

I den forbindelse opstillede jeg tre hypoteser, som skulle hjælpe mig i min komparative analyse af dækningen af de to projekter. Jeg valgte at undersøge dækningen i Information, Weekendavisen, Politiken og Jyllands-Posten. I den forbindelse, kan jeg konkludere, at dækningen af Nord Stream 2, har været langt mere omfattende end Nord Stream 1. Det skyldes i høj grad det større fokus der er kommet på Rusland i den anden målingsperiode, som følge af landets aktivistiske udenrigspolitik. Fælles for de to dækninger er, at projekternes storpolitiske karakter har været det altomfattende omdrejningspunkt. Det har betydet, at der ikke har været meget fokus på økonomi og miljø, og derved nogle af de måske mere positive sider af Nord Stream 1 og 2. I forbindelse med dækningen af Nord Stream 1, var Politiken og Weekendavisen de mest negative, Jyllands-Posten var forholdsvis neutrale og Information var mest positive. Det billede holdt også i forbindelse med Nord Stream 2, med den undtagelse at Jyllands-Posten rykkede fra neutral til mere negativ. Til min store overraskelse faldt den procentvise andel af negative artikler i forbindelse med Nord Stream 2. Dette kan skyldes udskiftning af journalister og lignende. Generelt for begge dækningsperioder er dog, at projekterne portrætteres langt mere negativt end positivt. Jeg kan ligeledes konkludere, at jeg flere steder har kunnet spore en sammenhæng mellem politik og mediernes dækning. I forbindelse med Nord Stream 1, var Politiken særdeles aktiv med en vinkel, der betvivlede den demokratiske proces i forbindelse med godkendelsen af Nord Stream 1, godt suppleret af oppositionspolitikeren Jeppe Kofod. Anderledes lagde Jyllands-Posten sig op ad regeringens linje i dækningen. De to aviser fulgte altså deres politiske ståsted, og det samme gjorde sig gældende i dækningen af Nord Stream 2. Her er Information anderledes i forhold til deres politiske placering, da avisen ikke har fulgt venstrefløjens bekymring omkring Nord Stream, men derimod været den mest positive af samtlige aviser i begge perioder. Med hensyn til den negative dækning så mener jeg, at det hænger sammen med manglen på en politisk opposition på Christiansborg. Det understøtter teorien fra Claes H. de Vreese og Erik Albæk, omkring politikeres store indflydelse på,

hvad der bliver skrevet i medierne, og derved indflydelse på hvad der kommer på den politiske dagsorden. Personligt mener jeg, at dækningen har været mangelfuld i de enkelte valgte aviser. De negative aviser er for negative, og Information er for positiv. På den måde kan man argumentere for, at de i virkeligheden supplerer hinanden godt. Antallet af negative artikler har dog været overvældende, så det er mit generelle indtryk, at dækningen ikke har været forskelligartet nok. Det har ikke været helt så ensidet, som jeg havde forventet, men jeg mener stadig, at der er en negativ overrepræsentation. Grunden til dette kan være, at Nord Stream ikke har været gode nok til at tale deres sag i de danske aviser. Uagtet kan det ses som et problem, at dækningen har været for ensidet, da medierne spiller en stor rolle i den demokratiske proces i et moderne demokrati. Det er derfor vigtigt med modpoler til de politiske dagsordener, og hvis den kun findes, når der samtidig er en politisk opposition, så er det min opfattelse, at vi i Danmark har brug for nogle klarere retningslinjer i forhold til dækningen af udenrigsstof i særdeleshed, og måske politik generelt.

Bibliografi

Trygt

Albæk, Erik og de Vreese, Claes H. *Forskning i Politisk Kommunikation: Et Overblik*. 2010. *Politica*, 42. årg. Nr. 3.

Bengtsson, Rikard. *The EU and the European Security Order: Interfacing security Actors*. 2009. Routledge.

Christensen, Svend Aage & Gottlieb, Henning (Red.). *Danmark og Rusland i 500 år*. 1993. Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS).

Crigler, Ann (Edit). *The Psychology of Political Communication*. 1996. University of Michigan Press.

Dawisha, Karen. *Putin's Kleptocracy*. 2015. Simon & Schuster.

Entman, Robert M. *Framing: Til afklaring af et spredt paradigme*. 2015. *MedieKultur* 58. S. 115-123. Oversat af Stig Hjarvard. (Original artikel nedenunder)

Entman, Robert M. *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*. 1993. *Journal of Communication*, Vol. 43, Issue 4. S. 51-58.

Fakta om danske medier – Mediernes betydning for samfundet, borgerne og økonomien. 2018. Den danske mediebranche. Publikation fra brancheorganisationen – Danske Medier.

Fransson, Anna-Lisa Sayuli, Elander, Ingemar og Lidskog, Rolf. *Framing Issues and Forming Opinions: The Baltic Sea Pipeline in The Swedish Media*. 2011. *European Spatial Research and Policy* Volume 18, Number 2.

Gaddis, John Lewis. *Den Kolde Krig*. 2005. Gyldendal.

Goldman, Marshall I. *Putin, Power and the New Russia – Petrostate*. 2008. Oxford University Press.

Hansen, Flemming Splidsboel. *Ruslands identitet og forhold til Vesten*. 2010. *Politik* Årg. 13 Nr. 2.

Hjarvard, Stig. *Den Politiske Presse – En analyse af danske avisers politiske orientering*. 2007. *JOURNALISTICA* 5.

Kjeldstadli, Knut. *Fortiden er ikke hvad den har været – En indføring i historiefaget*. 2001. Roskilde Universitetsforlag.

Lyngby, Thomas et al. *Danmark og Zarernes Rusland 1600-1900*. 2013. Det Nationalhistoriske Museum.

Malfliet, Katlijn et al. *The CIS, the EU and Russia: The Challenges of Integration*. 2007. AIAA.

Robinson, Paul. *Russia's role in the war in Donbass, and the threat to European Security*. 2016. European Politics & Society. Vol. 17, Issue 4. S. 506 – 521.

Sakwa, Richard. *Putin Redux: Power and Contradiction in Contemporary Russia*. 2014. Routledge.

Skak, Mette. *Det nye Ruslands storhed og forfald*. Magasinet rØST. 17. marts 2014.

Sleivyte, Janina. *Russia's European Agenda and the Baltic States*. 2010. Routledge.

Szabo, Stephen F. *Germany, Russia and the Rise of Geo-Economics*. 2015. Bloomsbury Academic.

Wegren, Stephen K. (Edit.). *Putin's Russia: Past Imperfect, Future Uncertain*. 2016. Rowman & Littlefield.

Online

<http://jyllands-posten.org/>

<http://nyheder.tv2.dk/>

<http://um.dk/>

<http://weekendavisen.dk/>

<http://www.gazprom.com/>

<http://www.historie-online.dk/>

<http://www.un.org/>

<https://aiu.dk/>

<https://annoncering.bt.dk/>

<https://ec.europa.eu/eurostat/>

<https://europa.eu/>

<https://journalisten.dk/>

<https://politiken.dk/>

<https://tns-gallup.dk/>

<https://www.altinget.dk/>

<https://www.berlingske.dk/>

<https://www.bloomberg.com/>

<https://www.bws.net/>

<https://www.diis.dk/>

<https://www.dr.dk/>

<https://www.euractiv.com/>

<https://www.ft.dk/>

<https://www.handelskammer.dk/>

<https://www.information.dk/>

<https://www.nato.int/>

<https://www.nord-stream.com/>

<https://www.nord-stream2.com/>

<https://www.offshoreenergytoday.com/>

<https://www.pjkrp.dk/>

<https://www.rt.com/>

Bilag 1: Russiske gasledninger til Europa -

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Major_russian_gas_pipelines_to_europe.png

Bilag 2: Nord Stream rute føring med optegnelser af territorial farvand -

<https://www.dr.dk/nyheder/politik/kort-russisk-gasroerledning-skal-gaa-1200-kilometer-gennem-oestersoen>

Bilag 3: Satiretegning i Politiken den 30. marts 2017 af Roald Als -

<https://politiken.dk/indland/art5893630/Danskerne-vil-stoppe-ny-omstridt-russisk-gasledning>

